

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS

Ieva Kmieliauskaitė

**SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE PAVOJINGUMO LAIPSNIO
NUSTATYMAS, ATSIŽVELGIANT Į PROVOKUOJANTĮ NUKENTĖJUSIO
ASMENS ELGESĮ**

Magistro baigiamasis darbas

Teisės vientisųjų studijų programa, valstybinis kodas 6011KX003

Vadovas Olegas Šibkovas

(vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Apginta Doc. Dr. Tomas Berkmanas

(Fakulteto dekanas)

(Parašas)

(Data)

Kaunas, 2018

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	5
ĮVADAS	7
1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEISINIAI ASPEKTAI	9
1.1 Smurto artimoje aplinkoje samprata ir rūšys	9
1.2. Nukentėjusiojo nuo smurto artimoje aplinkoje statusas	13
2. PAVOJINGUMAS – NUSIKALSTAMOS VEIKOS POŽYMIŠ	16
2.1. Pavojaingumo pobūdis ir laipsnis	16
2.2. Veikos pavojaingumo nustatymas bylose dėl smurto artimoje aplinkoje	21
3. PROVOKUOJANTIS NUKENTĖJUSIOJO ELGESYS NUSIKALTIMŲ NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE METU.....	24
3.1. Provokuojantis elgesys, kaip objektyvi nusikalstamos veikos padarymo prielaida	24
3.2. Provokuojantis ir rizikingas nukentėjusiojo elgesys bei tokio elgesio atsiradimo (kilmės) pagrindai	28
3.2.1. Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio (smurtavusio) kaltės kaip provokuojančiojo nukentėjusiojo elgesio, esant smurtui artimoje aplinkoje, atsiradimo prielaida	28
3.2.2. Sutuoktinių turto padalijimas, nutraukiant santuoką kaip provokuojančiojo nukentėjusiojo elgesio, esant smurtui artimoje aplinkoje, atsiradimo prielaida	30
IŠVADOS	35
REKOMENDACIJOS	36
LITERATŪROS SĄRAŠAS	37

SANTRAUKA

Šio magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnio nustatymą, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį, pagrindžiant darbe iškeltą hipotezę, jog pagrindinis kriterijus, kuriuo būtų užtikrinamas smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnio nustatymas ir, kuris lemtų kaltinamajam taikomas sankcijas, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį, Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra nustatytas.

Atsižvelgiant į iškeltus uždavinius darbas suskirstytas į tris pagrindines dalis:

Pirmojoje dalyje išanalizuota smurto artimoje aplinkoje samprata bei atskiros rūšys, taip pat aptartas nukentėjusiojo nuo smurto artimoje aplinkoje statusas, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį. Smurtas daugelyje pasaulio šalių laikomas vienu pagrindinių žmogaus teisių pažeidimų, kadangi sukelia įvairias neigiamas pasekmes. Beveik visais atvejais smurto samprata asocijuojasi su grėsme, kylančia žmogaus gyvybei ar sveikatai. Smurtas dažniausiai suvokiamas kaip fizinis ar seksualinis, tačiau skiriamos ir psichologinio bei ekonominio smurto rūšys.

Antrojoje darbo dalyje analizuotas nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis, esant smurtui artimoje aplinkoje, atskleistas vienas iš nusikalstamos veikos požymių – pavojingumas. Išanalizavus mokslinės literatūros ir teismų praktikos atvejus, teigtina, jog kiekviena veika visuomenėje laikoma pavojinga, jei kelia pavojų (kėsina) kokiai nors vertybei. Savo ruožtu įstatymų leidėjas, kriminalizuodamas veiką, nori apsaugoti ne ką kitą, o tam tikrą vertybę. Apibendrinama tiek Lietuvos, tiek užsienio teisinėje literatūroje pateikta pavojingumo samprata bei nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis bei laipsnis. Taip pat, kalbama apie priešingumą teisei, kuris suprantamas kaip teisinė pavojingumo išraiška baudžiamajame įstatyme ir tai reiškia, kad įvykdita veika laikoma nusikaltimu, tuo atveju, kai jos požymiai sutampa su baudžiamajame įstatyme reziumuojamais nusikaltimo sudėties požymiais.

Trečiojoje darbo dalyje atlikta provokuojančio ir rizikingo nukentėjusiojo elgesio atsiradimo analizė, analizuojant tiek teisinę mokslinę literatūrą, tiek teismų praktikos atvejus. Pastebėta, kad, provokuojantis ir rizikingas nukentėjusiojo elgesys gali būti ir tariamas, kuomet, dažniausiai vyrai, tariamai bandydami sušvelninti jiems skiriamą bausmę, pateikia parodymus, jog moteris juos provokavo. Dauguma nukentėjusiųjų ir kaltinamųjų nusikalstamų veikų padarymo metu būna neblaivūs, todėl sunku nustatyti, kuris buvo konflikto iniciatorius, kuris pirmas atliko priešingus teisei veiksmus. Provokuojantis ir rizikingas elgesys taip pat pasireiškia, kada

nukentėjusysis psichologiškai smurtauja, savo konkrečiais veiksmais ar elgesiu išprovokuoja kitą asmenį, t.y. kaltinamąjį smurto panaudojimui.

Atsakant į darbe iškeltą tikslą ir hipotezę, galima teigti, jog pagrindinis kriterijus, kuriuo būtų užtikrinamas smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnio nustatymas ir, kuris lemtų kaltinamajam taikomas sankcijas, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį, Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra nustatytas, kadangi įstatymai nenurodo konkrečių pavojingumo laipsnio nustatymo kriterijų, pagal kuriuos būtų galima tiksliau nustatyti ir įvertinti pavojingumo laipsnį, siekiant palengvinti tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnų, tiek teismų darbą.

SUMMARY

The Degree of Severity in the Domestic Violence Is Determined by Taking into Account the Provocative Actions of the Victim

The aim of this final Master's work is to analyse gravity of violence degree in a family surroundings, regarding provocative behaviour of an aggrieved and to support the hypothesis of this work that the major criteria for determining gravity of violence degree in a family surroundings that could impact on the sanctions applied to the accused whose behaviour was provocative, are not defined in Lithuanian Republic law.

The object of the research: to determine gravity of violence degree in a family surroundings in regard to legal regulations applied for provocative behaviour of the aggrieved.

The main purpose of this master thesis was:

1. To analyse legal aspects of violence in a family surroundings.
2. To analyse the determination of gravity of violence backing on court practice on violence in a family surroundings.
3. To analyse assumptions for provocative behaviour of the aggrieved.

Bearing in mind the objectives set, the work is divided into three major parts:

The first part provides the analysis of the concept of violence in a family surroundings, the types of such violence and the status of the aggrieved in a family surroundings, regarding the provocative behaviour of the aggrieved. Violence is identified as one of the most serious violations of human rights - as it causes various negative consequences. Violence in most cases is associated with gravity to human's life, gravity to physical and mental health. Violence is defined as physical or sexual, however, there exist psychological and economical ones. Psychological violence is the type of violence that is the least spoken about - as its consequences are the most difficult to prove and measure, however, these consequences have negative impact on humans' psychic health, the way of thinking, emotional state and further outlooks to life.

The second part presents the analysis of gravity of violence degree determination in a family surroundings, one of the characteristic features of criminal actions is disclosed – gravity. The behaviour of an aggrieved and the motives of an accused are analysed in relation with the actions of an aggrieved. Having performed the analysis of scientific literature and court practices, it could be assumed that every criminal act causes gravity to the society in case if this act threatens to any value

and legislation from its own side wants to safeguard this value. Summarizing both definitions on the concept of gravity and nature and degree of criminal actions in Lithuanian and foreign literature resources, it could be alleged that gravity of a criminal action means threatening to state governed values. Two indexes stand for criminal actions gravity: the nature of gravity and the degree of gravity. Gravity is an objective characteristics of a criminal action that does not depend neither on legislation nor on intentions of persons applying legal regulations. Meanwhile, contradiction to the law is realised as legal gravity in the criminal law and that means that the actions done are defined as criminal actions as they coincide with the actions described in the criminal law.

The third part provides analysis of provocative and risky behaviour of the aggrieved; legal literature and court practices are analysed. Not every act of violence in a family surroundings could be identified as the accused's fault only. The aggrieved could also be accused for domestic conflicts between two parties and in this way the sanctions to the accused are less severe and criminal law articles could be applied to an aggrieved as well. The major criterion that would impact the sanctions to an aggrieved in regard to real gravity to the society caused by him, has not be determined yet. It is evident that provocative and risky behaviour of an accused could be imagined, as in most of such cases, men usually seeking to ease their sentences, blame woman for provoking. People usually perform acts of violence affected by alcohol and it becomes complicated to establish who was the initiator of a conflict, who was the first to start illegal actions. Provoking and risky behaviour manifests when an aggrieved psychologically abuses the other person that is the one who is accused for violence.

Responding to the work hypothesis, it could be alleged that the major criteria assuring the determination of gravity of violence degree in a family surroundings and the criteria that could impact sanctions to an accused in regard to his/her provocative behaviour, are not established in Lithuanian Republic law, as the law does not indicate definite criteria for gravity of violence degree determination making police officers and courts work proceedings easier.

Recommendations in regard to the major criteria, firstly - to determine whether palliative circumstances could be applied due to provocative behaviour of the aggrieved, secondly, it is recommended to pay attention to thorough pre-trial investigation seeking to obtain as much data as possible to evidence not only the fault of the suspected but also to determining the causes of criminal actions and probable provocative behaviour of the aggrieved.

IVADAS

Smurtas artimoje aplinkoje – Lietuvos visuomenėje paplitusi problema, tačiau realų jos mastą sunku nustatyti, nes tai – dažnai nematomas, išorėje nepasireiškiantis reiškinys. Kol kas nustatomi anaip tol ne visi smurto atvejai. „Konfliktą įvardyti kaip smurto artimoje aplinkoje atvejį ne visada lengva, kadangi į tai įsitraukia šeimoje gyvenantys asmenys, kuriuos sieja artimi ryšiai. Nukentėjusiems sunku pri(si)pažinti, kad prieš juos pakartotinai smurtauojama, nes jie patenka į smurto ratą, kurį sudaro įtampos augimas, smurto proveržis ir smurtautojo atgaila. Gyvendamas pagal tokį modelį, nukentėjusysis smurtautojui vis suteikia dar pakartotiną galimybę.“¹

Temos aktualumas ir problematika. Smurtas artimoje aplinkoje yra ne tik socialinė, bet ir žmogaus teisių pažeidimo problema, todėl tai yra ne tik privataus asmens, jo šeimos narių, bet ir valstybės reikalas, kadangi tai ne tik „*privatūs šeimyniniai ginčai*“, o nusikalstama veika, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė.

Šiuolaikinėje visuomenėje smurtas artimoje aplinkoje laikomas ir valstybės reikalu: šioje situacijoje taikomas supaprastintas mechanizmas, kur ir kaip nukentėjusiajam asmeniui kreiptis, taip įstatymuose aiškiai reglamentuojama, kokia pagalba nukentėjusiajam iškart suteikiama. Policijos pareigūnai atvykę į įvykio vietą gali veikti be jokio oficialaus nukentėjusiojo pareiškimo, kuris buvo būtinas anksčiau. Prieš Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo priėmimą pareigūnai dažnai nieko negalėdavo padaryti, nes nukentėję vengdavo rašyti pareiškimą, nenorėdami padaryti žalos savo artimajam - smurtautojui, o kartais ir bijodami dėl savo pačių ar vaikų saugumo bei sveikatos,² kuris gali grėsti įvykdžius šiuos veiksmus. Dabar tereikia užfiksuoti faktą ir tyrimas pradedamas.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad gana dažnai smurtautojo vaidmuo yra pervertinamas ir nukentėjusiojo elgesys nevertinamas arba per daug nuvertinamas, nes dažnai būtent nukentėjusysis „užaugina“ smurtautoją, jį nuolatos provokuodamas, darydamas psichologinį spaudimą, inicijuodamas konfliktus ir pan. O pareigūnai, atvykę į vietą, sprendžia apie konflikto šalių vaidmenį tik pagal pasekmes.

Išanalizavus teismų praktiką bei ikiteisminio tyrimo atvejus, susijusius su smurto artimoje aplinkoje apraiškomis, galima konstatuoti, jog ne visais atvejais smurto artimoje aplinkoje įvykdyta nusikalstama veika gali būti traktuojama, kaip vien tik kaltinamojo kaltė. Dažnai tokį smurtautojo elgesį išprovokuoja pati auka. Dažnai pasitaiko, jog buityje vykstančių konfliktų ir nesutarimų kaltininkai yra abi pusės, tokiose situacijose sunku nustatyti smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnį, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį, kadangi lygiai taip pat

¹ Karolis Čepas, *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui suėjo penkeri. Ko išmokome?* (2016 08 04); <<http://manoteises.lt/straipsnis/apsaugos-nuo-smurto-artimoje-aplinkoje-istatymui-suejo-penkeri-ko-ismokome/>> [aplankyta 2018 02 02].

² Smurtautoją izoliuoti nuo aukos, pradėti ikiteisminį tyrimą, taikyti apsaugos priemonės ir kt.

kaltinamasis gali būti ir nukentėjusysis, kurio atžvilgiu, lengvinant sankcijas taikoma baudžiamoji atsakomybė.

Temos naujumas. Atkreiptinas dėmesys, jog tiek įstatyminė bazė, tiek mokslininkų darbai (iš dalies, nagrinėdami smurto artimoje aplinkoje sampratą ir atskiras rūšis nagrinėjo Žukauskienė R., Chomentauskas, G., Dereškevičiūtė, E., Murauskienė, D., Hilpert K., Mitchell A., Barlow, D. H. ir kt.), susiję su smurto artimoje aplinkoje instituto nagrinėjimu, daugiau skirti atskirų smurto artimoje aplinkoje nagrinėjimui. Todėl smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnio nustatymo analizė, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį atskiru moksliniu tiriamuoju darbu dar nebuvo atlikta.

Tyrimo objektas: smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnio nustatymas, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį teisinis reguliavimas.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnio nustatymą, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį.

Darbe iškeliami ir tikrinama **hipotezė**, jog pagrindinis kriterijus, kuriuo būtų užtikrinamas smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnio nustatymas ir, kuris lemtų kaltinamajam taikomas sankcijas, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį, Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra nustatytas.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti smurto artimoje teisinius aspektus.
2. Išnagrinėti veikos pavojingumo nustatymą, analizuojant teismų praktiką dėl smurto artimoje aplinkoje.
3. Išanalizuoti provokuojančio nukentėjusiojo elgesio atsiradimo prielaidas.

Tyrimo metodai:

Siekiant atskleisti tyrimo tikslą bei pagrįsti iškeltą mokslinę hipotezę, šiame magistro baigiamajame darbe taikyti skirtingi mokslinio tyrimo metodai. Lingvistinio metodo pagalba aiškinama smurto artimoje aplinkoje ir pavojingumo laipsnio samprata bei principai. Sisteminis metodas naudotas, tiriant veikos pavojingumo nustatymo reguliavimą bei provokuojančio nukentėjusiojo elgesio atsiradimo prielaidas. Lyginamasis metodas naudotas analizuojant smurto artimoje aplinkoje ir pavojingumo laipsnio reguliavimą skirtinguose teisės aktuose bei analizuojant ir vertinant įvairias mokslininkų nuomones. Istorinis metodas naudojant, analizuojant smurto artimoje aplinkoje teisinio reglamentavimo raidą. Loginis - analitinis metodas šiame baigiamajame darbe naudotas plačiausiai: taikant šį metodą atlikta teisės aktų, teismų praktikos bei mokslinės literatūros analizė. Loginio - analitinio metodo pagalba taip pat buvo parinkti svarbiausi bei aktualiausi šaltiniai šia tema bei suformuluotos išvados ir pateiktos rekomendacijos.

1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEISINIAI ASPEKTAI

1.1 Smurto artimoje aplinkoje samprata ir rūšys

Smurtas Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme apibrėžiamas taip: „Smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą.“³

Įvairūs Lietuvos ir užsienio autoriai pateikia skirtingas smurto sampratas. Pavyzdžiui, K. Hilpert nuomone, smurtas yra asmens asmeniui daromas psichologinis ar fizinis spaudimas, kada asmuo patiria smurtinius veiksmus⁴.

A. Mitchel smurtu pripažįsta asmens elgesio modelį, kada vienas asmuo kito asmens atžvilgiu naudoja priverstinę prievartą ir kontrolę.⁵

Barlow nuomone, smurtu artimoje aplinkoje laikomas prievartinis, kontroliuojantis ir gąsdinantis elgesys bei smurtas, nukreiptas į šeimos narius ar esamus ar buvusius intymius partnerius. Smurto artimoje aplinkoje sąvoka taikoma apibūdinti asmenims, turintiems 16 metų.⁶

Smurtas – tai viena iš didžiausių socialinių problemų, kurios mastas yra didžiulis ne tik Lietuvos Respublikoje, tačiau ši problema išplitusi ir visame pasaulyje. Tai įrodo 2017 m. socialinio medicinos darbuotojo Evano Starko išrastas naujas terminas, kuris taikomas psichologinio smurto srityje. Tai *perspecticidas*. Šį terminą analizavo Masačusetso ir Amhersto universiteto psichologijos mokslininkė Lisa Aronson Fontes *perspecticido* terminą aiškindama taip: kai partneris kontroliuoja viską, kas vyksta santykiuose, ir nukentėjusiam sako, ką galvoti ir tikėti, visiškai užgožia asmeninę partnerio erdvę, kad auka neskirtų, kas yra tiesa ir tikrovė, šioje situacijoje auka viską suvokia taip, kaip naudinga smurtautojui.⁷

Smurtas daugelyje pasaulio šalių laikomas vienu pagrindinių žmogaus teisių pažeidimų, kadangi sukelia įvairias neigiamas pasekmes, tokias kaip įvairius asmenų patiriamus sužalojimus (*tiek fizinis, tiek psichinis*), benamystę, vaikų iš namų ir mokyklų perkėlimą į kitą, jiems svetimą socialinę aplinką, smurto aukų patiriamą emocinį stresą ir t.t.⁸

Beveik visais atvejais smurto samprata asocijuojasi su grėsme, kylančia žmogaus gyvybei ar sveikatai, kuri yra juntama ar padaroma fiziškai, tačiau ne ką mažiau paplitęs ir psichologinis

³LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, Žin. (2011-05-26 Nr. XI-1425), 1 str. 1 d.

⁴Konrad Hilpert, *Die ganz alltägliche Gewalt* (Opladen: Leske & Budrich, 1996), p.74.

⁵Kristin Mitchell, *Domestic/ Dating Violence* (Seattle: Cortes & Lorey, 1994), p.43

⁶David Barlow, *Clinical handbook of psychological disorders: a step-by-step treatment* (London: The Guilford Press, 2002), p. 46.

⁷Lisa Aronson Fontes, *Perspecticide: What you need to know about this type of emotional abuse in relationship* <<http://home.bt.com/lifestyle/health/wellness/perspecticide-what-you-need-to-know-about-this-type-of-emotional-abuse-in-a-relationship-11364221735923>> [aplankyta 2018 01 27].

⁸Rita Žukauskienė, *Kriminalinio elgesio psichologija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006), p.377.

smurtas, kuris turi neigiamos įtakos asmens psichinei sveikatai, jo mąstysenai, emocinei būklei bei tolimesniam požiūriui į gyvenimą.

Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme smurto artimoje aplinkoje samprata siejama su smurtautojo ir jo aukos šeiminių ir (ar) kitais artimais ryšiais, bendra gyvenamąja vieta, todėl tas pats įstatymas taikytinas tiek smurto prieš suaugusiuosius, tiek prieš vaikus atvejais.⁹

I. Michailovič skiria tris smurto artimoje aplinkoje reguliavimo modelius: lygiateisės apsaugos, bendro reguliavimo baudžiamajame kodekse ir didesnės apsaugos.¹⁰

Smurtu artimoje aplinkoje gali būti laikomas smurtas kylantis dėl pažinčių, taip pat dėl seksualinio išnaudojimo, sutuoktinių piktnaudžiavimo savo teisėmis ir pareigomis, smurto su partneriais ir išnaudojimo šeimoje, t.y. smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti daugybe formų. Netinkamas elgesys, neretai vykstantis ir romantinių santykių kontekste daro neigiamą poveikį tiek vyrams, tiek moterims, vaikams, taip pat nesusituokusiems asmenims. Skiriamos šios smurto aplinkoje rūšys: fizinis, emocinis, psichologinis, seksualinis ir kt. namuose gali pasireikšti fizinis, žodinis (taip pat vadinamas emociniu, psichine ar psichologine prievarta), seksualinis, ekonominis, finansinis smurtas ir dvasinė prievarta. Smurtu artimoje aplinkoje gali būti laikomas ir stebėjimas bei kibernetinis persekiojimas, taip pat partnerių seksualinio išnaudojimo formos.¹¹

Kalbant apie smurtą artimoje aplinkoje, daugumai gali kilti asociacijos, kad smurtas kyla tarp žmonių, kurie yra įtraukti į socialinės rizikos sąrašus, ar tie, kurie vartoja alkoholį. Visuomenėje nusistovėję stereotipai, kad smurtas artimoje aplinkoje kyla tarp minėtos kategorijos piliečių, tačiau teismų praktika rodo, jog ir pasiturintys, išsilavinę, nevartojantys alkoholio asmenys kelia ranką prieš artimuosius. Remiantis Grygorczyk A., Dzirzanowski K., Kiluk T. (2009), smurtas gali būti naudojamas esant dideliui stresui, esant psichologiniam ar emociniam sutrikimui, siekiant išreikšti susikaupusią agresiją, tai gali būti ir pavydą įtakojantys veiksniai, negebėjimas kontroliuoti pykčio ir empatijos.¹²

Apie smurtą rašoma pakankamai daug. Ypatingas dėmesys atkreipiamas į smurtą prieš moteris ir vaikus.

Europos Parlamento 2009 m. lapkričio 26 d. rezoliucijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo reziumuojama, jog smurtas prieš moteris gali būti laikomas ir smurtu prieš vaikus, kadangi, tai veikia tiek moterų, tiek vaikų psichologinę būseną, socialinį gyvenimą; turi ilgalaikį

⁹ Gintaras Chomentauskas, Edita Dereškevičiūtė, Dovilė Murauskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje* (Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2017), p. 9.

¹⁰ Ilona Michailovič, Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai, *Teisė* (2012), p. 34.

¹¹ What is domestic violence? What are the types of domestic violence? <https://www.medicinenet.com/domestic_violence/article.htm#what_is_domestic_violence_what_are_the_types_of_domestic_violence> [aplankyta 2018 01 27].

¹² Agnieszka Grygorczyk, Krzysztof Dzirzanowski, Tomasz Kiluk, Psychological mechanisms found in a victim violence perpetrator relation, *Psychiatria*, (2009) p. 63.

neigiamą poveikį tiek moterų, tiek vaikų emocinei ir psichinei sveikatai bei gali sukelti *smurto ir prievartos ciklą*.¹³

Smurto prieš moteris sąvoka apibrėžiama Jungtinių Tautų Pasaulinėje konferencijoje žmogaus teisių klausimais (Viena 1993 metai), „*smurtas prieš moteris suprantamas kaip bet, koks su lytimi susijęs smurtas, pasibaigiantis ar galintis pasibaigti fizinė, seksualinė ar psichologinė žala ar moterų kentėjimu, apimantis grasinimą tokiais aktais, jėgos panaudojimu, neteisėtu laisvės apribojimu, pasireiškiantis tiek privačiame, tiek viešame gyvenime*.“¹⁴

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (angl. *European Union Agency for Fundamental Rights, FRA*) apklausos ataskaita (2014) parodė, jog visose Europos Sąjungos valstybėse smurtas artimoje aplinkoje, ypač prieš moteris yra labai dažnas, pagal šiuos duomenis viena iš trijų moterų (33 proc.) ES¹⁵ nuo 15 metų amžiaus yra patyrusi fizinį ir (arba) seksualinį smurtą.¹⁶

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje yra iškelta baudžiamųjų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje ir moterims, smurtas prieš bet kurį šeimos narį pasireiškia prievartiniu elgesiu, kuriuo bandoma kontroliuoti kito šeimos nario mintis, įsitikinimus ir elgesį arba bausti jį už bandymą pasipriešinti, atsispirti kontrolei. „Nesąžiningais būdais ar asmens piktnaudžiavimu jėga, kontrole bei autoritetu yra siekiama užtikrinti galią. Kontroliavimas pasiekiamas per įbauginimą.“¹⁷ Smurto formų yra keletas.

Kalbant apie smurto artimoje aplinkoje rūšis reikėtų pabrėžti, jog smurtas dažniausiai suvokiamas kaip fizinis ar seksualinis smurtas, kada asmeniui padaroma žala, kuri yra akivaizdi, todėl lengvai nustatoma. Su šia paplitusia nuomone negalima sutikti, kadangi smurtas pasireiškia ir kitomis formomis, kurios dažnai sukelia sunkesnius padarinius negu minėtas fizinis smurtas.

Viena pagrindinių smurto artimoje aplinkoje formų yra fizinis smurtas, kuris aiškinamas kaip, „*fizinis smurtas – tai neteisėtas tyčinis prieš kito asmens valią jo organizmui daromas fizinis poveikis, nukreiptas į asmens gyvybės atėmimą, žalos sveikatai padarymą, fizinio skausmo ar kitų fizinį kančių sukėlimą, laisvės atėmimą arba bejėgiškos būklės sukėlimą*“.¹⁸

Kita gan dažnai pasireiškianti smurto artimoje aplinkoje formų - *psichologinis smurtas*. Psichologinis smurtas, dar vadinamas emociniu arba protiniu - smurto forma, kuri apibrėžiama kaip

¹³Žr. išnašą 8: Gintaras Chomentauskas ir kiti, p. 108.

¹⁴ Smurto rūšys, <<http://www.vmotnam.lt/smurto-rusys/>>. [aplankyta 2018 02 28].

¹⁵ Lietuvoje tai patyrė 31 proc. moterų; iš visų partnerių turinčių ar turėjusių moterų (t. y. artimoje aplinkoje) 22 proc. nuo 15 metų amžiaus yra patyrusios partnerio fizinį ir (arba) seksualinį smurtą. Lietuvoje tokių moterų yra 24 procentai

¹⁶ Smurtas prieš moteris. ES masto apklausa. Apibendrinti rezultatai. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras (2014). ISBN 978-92-9239-387-8doi:10.2811/61403.

¹⁷ Zuzana Vasiliauskaitė, *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas*. (2013); <<http://www.vmotnam.lt/seimoje-patirto-smurto-padariniai-bio-psycho-socialinei-asmens-sveikatai-musamos-moters-sindromas>>[aplankyta 2018 03 02].

¹⁸ Ten pat.

asmens elgesys su kitu asmeniu, kurio pasekmėmis gali būti psichologinė trauma, nerimas, lėtinė depresija, potrauminis stresas, neretai pačios aukos vėliau tampa smurtautojais.¹⁹

„Psichinio smurto kontekste apskritai labai sudėtinga įrodyti, kas kaltininkas, kas – auka, nes šios formos smurtas abiejų sutuoktinių naudojamas vienodai. Įrodyti sudėtinga gali būti ne tik psichinį, bet ir nesunkų fizinį smurtą, nes, pavyzdžiui, antausio žymės greitai praeina. Taip pat pažymėtina, kad gali būti sudėtinga atskirti piktnaudžiavimo atvejus (kai auka pati sau sukelia nežymų sveikatos sutrikdymą) nuo realaus smurto pasireiškimo. Atitinkami keblumai gali liudyti tiek smurtautojo, tiek aukos teisių apsaugos problemas.“²⁰

Mokslinėje literatūroje ir teismų praktikoje „psichinė prievarta“ dažnai aiškinama asmens terorizavimo²¹ kontekste, kada ši nusikalstama veika apima realų grasinimą ir yra sisteminga.²²

Psichinė prievarta *„atlieka įvairias baudžiamąją teisinę reikšmę turinčias funkcijas (baudžiamajame įstatyme ji numatyta kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė, kaip savarankiška nusikalstama veika, kaip kitų nusikalstamų veikų sudedamoji dalis ir kita).“*²³

Nors daugiausia kalbama apie psichologinį ir fizinį smurtą, tačiau negalima nepaminėti ir kitų smurto formų.

„Seksualinis smurtas – yra kėsinimasis ne tik į asmens gyvybę, sveikatą, asmens kūno neliečiamumą, bet ir socialinę laisvę, asmenybės garbę ir orumą, t.y. tuo pačiu metu seksualiniame smurte pasireiškia fizinio ir psichologinio smurto bruožai. Seksualinis smurtas šeimoje pasireiškia tokiomis formomis, kaip vertimas santykiauti prieš sutuoktinio (partnerio) valią pastarajam nepriimtinais būdais, nepriimtinu laiku ir t.t.“²⁴ ir „ekonominis smurtas, kuriama finansinė priklausomybė – labiausiai paplitusios ekonominio smurto formos: neleidžiama sutuoktinei (-ui) (partneriui ar partneriui) dirbti, atimami pinigai, verčiama užrašyti asmeninį turtą smurtautojui (-ai), pasirašyti sutartis, kuriomis atsisakoma teisių į santuokoje įgytą ir kitą bendrą turtą, verčiama prašyti pinigų savo ir vaikų reikmėms, neskiriamos lėšos būtiniausiems dalykams²⁵, smulkmeniškai kontroliuojamas šeimos biudžetas, nesidalinama šeimos pajamomis ar informacija apie jas.“²⁶ Pažymėtina, jog labai dažnai ir seksualinis, ir ekonominis smurtas yra lydimi fizinio ir psichologinio smurto, yra tarpiai susiję.

¹⁹Sigitas Laima, Psichologinis smurtas: teismo medicininės įžvalgos ir kriterijų patikra, (Vilnius: Vilniaus universitetas daktaro disertacija, (2016), p. 3.

²⁰Salomėja Zaksaitė, Smurtas artimoje aplinkoje, <<http://old.teise.org/data/2012-12-10-Zaksaitė.pdf>> [aplankyta 2018 03 15].

²¹ LR Baudžiamasis Kodeksas, Žin (2000, Nr. VII-1968) 145 str.

²²Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis baudžiamojoje byloje I.D.v. I.D, Nr. 2K-341/2010.

²³Jolita Šukytė, Renata Marcinauskaitė, Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai, *Socialinių mokslų studijos*, (2012), p. 686.

²⁴Žr. išnašą 16: Zuzana Vasiliauskaitė, p. 6-7.

²⁵Pavyzdžiui, maistui, medicinos pagalbai, išsilavinimui.

²⁶Žr. išnašą 16: Zuzana Vasiliauskaitė, p. 7.

Apibendrinant galima teigti, jog smurtu artimoje aplinkoje laikoma fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitoks poveikis, kuris asocijuojasi su prievarta, kontrole ar grėsme, kylančia asmens gyvybei ar sveikatai, kuri yra juntama ar padaroma fiziškai, asmeniui padarant materialinę ar neturtinę žalą. Smurtas dažniausiai suvokiamas kaip fizinis ar seksualinis smurtas, tačiau skiriamos ir seksualinio bei ekonominio smurto rūšys.

1.2. Nukentėjusiojo nuo smurto artimoje aplinkoje statusas

Analizuojant smurto artimoje aplinkoje pavojingumo laipsnį, atsižvelgiant į provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį, svarbu aptarti nukentėjusiojo nuo smurto artimoje aplinkoje statusą.

Tokia aplinka, kurioje smurtas vyksta tarp artimų asmenų, apibrėžiama kaip artima aplinka. Lietuvos Respublikos BK 248 straipsnio 1 dalyje nurodyta: „*Artimieji giminaičiai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai.*“ 248 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad „*nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystės), sutuoktinio tėvai.*“²⁷

Papildant artimos aplinkos sąvoką taip pat galima remtis Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymu, kurio 2 straipsnio 1 dalyje tokia aplinka apibrėžiama, kaip: „*aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį.*“²⁸

Vienas iš ANSAAĮ projekto rengėjų, Kęstutis Zaura aiškina, jog iš pradžių pagrindinė paskata kurti įstatymą buvo moterų patiriamas smurtas, tačiau ne paslaptis, kad ir vyrai gali patirti smurtą, jau nekalbant apie vaikus ir pagyvenusius asmenis. Dėl šios priežasties, priimtu įstatymu siekiama apsaugoti nuo smurto visus asmenis, kurie yra ar buvo susiję artimais ryšiais – santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais, taip pat asmenis, kartu gyvenančius ir tvarkančius bendrą namų ūkį [...] Asmenys, susiję minėtais ryšiais, sudaro būtent tą aplinką, kuri įstatymo paskirtyje apibrėžiama kaip artima. [...] Kadangi, ANSAAĮ, BK, BPK yra vienodos įstatymo galios, tai nėra kliūčių teisėsaugos pareigūnams kiekvienu atveju aiškinantis, ar smurto auka ir smurtautojas patenka į ANSAAĮ artimos aplinkos sąvoką, remtis ir minėtais įstatymais.²⁹

Šiuolaikinėje visuomenėje yra įprasta, jog asmenys, kartu vedantys bendrą ūkį, nebūtinai turi būti sutuoktiniai, kurie saistomi giminystės ryšiais, tai gali būti kartu gyvenantys žmonės,

²⁷ Žr. išnašą 19: 248 str.

²⁸ Žr. Išnašą 2: 2(1) str.

²⁹ Justyna Gulbickaja, Smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir įstatymo taikymo praktika, (2013.04.05); <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>> [aplankyta 2018 03 16].

kuriuos sieja būtiniai santykiai, tai atsispindi ir Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme. „Šeimos egzistavimą lemia faktiniai dviejų ar daugiau asmenų santykiai, pasižymintys abipusiu dvasiniu ir kitokiu jų artumu, todėl, sprendžiant klausimą, ar yra šeima, būtina atsižvelgti ne tik į ekonominius ar kitokius formalius, bet ir į emocinius asmenų ryšius“.³⁰

Panevėžio apygardos teismo 2014 m. birželio 18 d. kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje buvo nustatyta, kad kartu gyvenantys asmenys, priklauso artimai aplinkai „...pagal baudžiamąjį įstatymą tai, kad partnerystė nebuvo įregistruota, netrukdo pripažinti asmenį kaltininko, su kuriuo tas asmuo bendrai gyveno, šeimos nariu.“³¹ Iš pirmosios instancijos teisme duotų nuteistojo R. K., nukentėjusiosios J. M., liudytojų D. M., V. G., K. K. parodymų matyti, kad nuteistasis su nukentėjusiąja ilgą laiką gyveno kartu viename bute (nukentėjusioji išėjo gyventi pas tėvus iki jos sunkaus sveikatos sužalojimo likus tik daugiau kaip savaitei – po 2011 m. sausio 6–7 d. įvykių), juos siejo bendra buitis, jų vaikas, tarpusavyje sprendė iškilusias problemas.³² Atsižvelgusi į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad teismai šioje baudžiamojoje byloje nukentėjusiąją J. M. pagrįstai pripažino nuteistojo R. K. šeimos nare ir jo nusikalstamą veiką teisingai kvalifikavo pagal BK 135 straipsnio 2 dalies 3 punktą.³³ Taigi, daroma išvada, nors šių asmenų partnerystė nebuvo įregistruota, jie buvo pripažinti artimos aplinkos asmenimis.

Nukentėjusiojo sąvoką reglamentuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK), kurio 28 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad: „Nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis...“.³⁴

Nukentėjusysis, tai asmuo, kuris gali patirti žalos formas, tai: fizinę žalą, kuri reiškia sveikatos sutrikdymą ar žalą gyvybei, turtinę žalą – tai pajamoms, ar turtui ir neturtinę žalą, kuomet yra įžeidžiamas asmens orumas, garbė, ko sekoje gali keistis asmeninis gyvenimas, nes paveikiama asmens emocinė būklė. Turtinę ir neturtinę žalas reglamentuoja Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – CK), kuriame neturtinė žala apibrėžiama, kaip „...asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.“ Turtinė žala apibrėžiama, kaip „...asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas“.³⁵ Dar viena labai svarbi aplinkybė, kuri yra minima šio

³⁰Byla 16969/90 Keegan v. Ireland [1994] EHRR 342.

³¹Panevėžio apygardos teismo 2014 m. birželio 18 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje.

³²Ten pat.

³³Byla Valstybė v. M.J., (2014, Nr. 1A-437).

³⁴LR Baudžiamojo proceso kodeksas Žin., (2002 03 14, Nr. X-785) 28 str.

³⁵LR Civilinis kodeksas, Žin., (2000 07 18, Nr. VIII-1864) 6.249-6.250. str.

straipsnio trečioje dalyje, jog asmuo, kuris patyrė smurtą nusikalstama veika jo atžvilgiu, privalo duoti parodymus. Nukentėjusysis įpareigotas veikti savo vardu bei interesais.

Taigi galima daryti išvadą, jog nustatant nukentėjusiojo nuo smurto artimoje aplinkoje statusą svarbu nustatyti, kokie tarpusavio ryšiai saisto auką ir smurtautoją bei kokią žalą patyrė nukentėjusysis.

2. PAVOJINGUMAS – NUSIKALSTAMOS VEIKOS POŽYMIŠ

2.1. Pavojingumo pobūdis ir laipsnis

Siekiant išnagrinėti veikos pavojingumo laipsnį, smurto artimoje aplinkoje, būtina atskleisti vieną iš nusikalstamos veikos požymių – pavojingumą.

XVII-XIXa. pradžioje baudžiamosios teisės filosofai ir teoretikai skyrė rimtą dėmesį nusikaltimų požymių nustatymui, kurie atskirtų nusikalstamą veiką nuo nenusikalstamos, nepriklausomai nuo to ar įstatymų leidėjas priskiria tą veikimą ar neveikimą nusikaltimams. Vėliau ši problema buvo siaurinama, nusikalstamos veikos sunkumo centru tampa civilinio delikto atskyrimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Galiausiai išsiskyrė du požūriai į nusikaltimą:

1. materialusis (nusikaltimas aiškinamas per pavojingumo požymį),
2. formalusis (aiškinamas per jo priešingumo teisei požymį).

Nusikaltimo požymiai nėra gryna teorija, jų įtvirtinimas įstatymuose leidžia daryti tokią svarbią išvadą: jei nėra bent vieno nusikaltimo požymio, nėra nusikaltimo. Taigi, nesant nusikaltimo požymių, negalima kalbėti apie baudžiamąjį persekiojimą už padarytą veiką. Vis dėl to formalusis bei materialusis požūris nėra išgryninti. Pavyzdžiui anglosaksų teisinė sistema akcentuoja žalą, kuri gali būti *public wrong* arba *moral wrong* t.y. nusikaltimu laikomas elgesys kuris kelia visuomeninę arba moralinę žalą. Apsaugojimas nuo visuomeninės žalos išplaukia socialinio kontrakto idėjos, kuri yra visų konstitucinių teorijų pagrindas.

Tuo tarpu moralinė žalia reiškia, kad veika pažeidžia moralės principus, tai yra dėl to, kad tam tikras veikimas kelia abejonių savo turiniu arba pažeidžia viešąją tvarką. Per naktį gali pasikeisti veikos teisinis vertinimas, bet joku būdu negali pasikeisti visuomenės moralinis vertinimas.³⁶ Nusikaltimas tai visuomeninis ir moralinis blogis (ang.- *public and moral wrong*). Tai veika, reikalaujanti ne kompensacijos, o nubaudimo.³⁷

Nusikaltimas lieka nusikaltimu kol jis kelia grėsmę visuomenės saugumui arba grovei. Visuomeninis nusikaltimo pobūdis yra laikomas kontrastu tarp baudžiamųjų ir civilinių teisės pažeidimų.³⁸ Žalos prevencija yra moraliai teisinga ir visada svarbi priežastis kuriant ribojamuosius įstatymus. Prosseris teigia, jog baudžiamajai teisei rūpi viešųjų interesų apsauga, kuriuos atstovauja valstybė.³⁹

³⁶ Smith and Hogan Criminal law 4ed. Butterworths, 1978, p.18.

³⁷ Loewy A. Criminal law in Nutshell, N.Y., 1987, p.1-2.

³⁸ Ormerod D. // Smiths and Hogan Criminal law, Oxford press, 2005.

³⁹ Feinberg J. // Harm to others - a rejoinder, heinonline 5 crim just. Ethics 16, 1986.

Nusikaltimu laikoma ne, bet kokia, o pavojinga veika. Baudžiamasis nusižengimas taip pat pavojinga, priešinga teisei veika, tačiau, palyginus su nusikaltimu, jos pavojingumas yra mažesnis.⁴⁰

Veikos pavojingumas neretai vadinamas materialiu nusikaltimo požymiu, nes jis parodo nusikaltimo esmę, t.y. paaiškina, dėl ko žmogaus poelgis laikomas nusikaltimu. Žodis „pavojingas“ baudžiamojoje teisėje aiškinamas kaip keliantis pavojų, darantis žalą, besikėsintis ar kažką pažeidžiantis. Ne mažiau svarbu į ką kėsinasi, kam daro žalą nusikalstamas poelgis: valstybei, asmeniui ar visuomenei. Vokiečių mokslininkas Jescheck H. H. nusikalstamą veiką apibūdina kaip socialiai reikšmingą žmogaus poelgį.⁴¹ Amerikiečių baudžiamosios teisės atstovas LaFave nusikaltimą apibrėžia kaip socialiai gana pavojingą elgesį.⁴²

Veikos pavojingumas pasireiškia tuo, kad tokia veika kėsinamasi į konkrečius valstybės saugomus teisinius gėrius (pavyzdžiui, visuomeninę santvarką, nuosavybę, ekonominę sistemą ir pan.). Smurto artimoje aplinkoje pavojingumas pasireiškia kėsinimuisi į asmens gyvybę ar sveikatą.⁴³ *Nusikaltimo pavojingumą nulemia du kriterijai – pavojingumo pobūdis ir pavojingumo laipsnis. Pavojingumo pobūdis paprastai priklauso nuo nusikaltimo objekto, t. y. nuo saugomų teisinių gėrių, į kuriuos kėsinamasi, vertingumo. Pavojingumo pobūdžiui turi įtakos ir padaryta žala, nes ji tiesiogiai yra susijusi su nusikaltimo objektu. Nustatant padarytosios veikos pavojingumo laipsnį, esminę reikšmę irgi turi padarytos žalos dydis, taip pat ir kiti faktoriai – veikos padarymo būdas, kaltė, veikos motyvai, tikslai. Jei veika turi konkretaus nusikaltimo sudėties požymius, tačiau iš esmės nepadaro žalos baudžiamojo įstatymo saugomiems visuomeniniams santykiams arba kitiems teisiniams gėriams ar nesukelia realaus pavojaus tokiai žalai atsirasti, yra objektyvios prielaidos išvada, kad tokia veika vertintina kaip nereikšminga baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms.*⁴⁴

Nusikaltimu yra pripažįstama pavojinga veika. Nusikaltimo pavojingumas reiškia, kad nusikaltimu kėsinamasi į valstybės saugomus teisinius gėrius. Lietuvoje šie gėriai įvardinti Konstitucijoje, juos atkartoja ir LR BK 1 str. 1 d. (žmogaus ir piliečio teisės bei laisvės, visuomenės ir valstybės interesai).⁴⁵ Dėl tokio kėsinimosi šiems teisiniams gėriams padaroma žala arba sukeliamas tokios žalos atsiradimo grėsmė. Teisiniam gėriui, atsižvelgiant į jo esmę, gali būti padaroma fizinė, turtinė, moralinė, politinė ir pan. žala. Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais reali

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.

⁴¹ Jescheck H. H. Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil 4 Auflage, Berlin, 1988, p.200

⁴² Wayne R. LaFave, Austin W. Scott Criminal Law. St.Paul Minnesota, 1986, p.13.

⁴³ Andrius Bielinis, „Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė“, *Teisės problemos* (2007, Nr. 3 (57)), p. 65.

⁴⁴ Panevėžio apygardos teismo 2016 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-169-491/2016.

⁴⁵ Žr. išnašą 19: 1str.

žala teisiniam gėriui gali būti nepadaryta. Gali būti tik sukeliama tokios žalos grėsmė, tačiau dėl tokios grėsmės atsiradimo galimybės veika taip pat pripažįstama pavojinga.⁴⁶

Sąvoka „pavojingumas“ negali būti tapatinama su sąvoka „žalingumas“. „Pavojingumas“ yra platesnė sąvoka, kuri pasireiškia ne tik žalos valstybės saugomiems teisiniams gėriams padarymu, bet ir grėsmės šiems teisiniams gėriams sudarymu.⁴⁷

Veikos pavojingumas yra objektyvi nusikaltimo savybė, kuri nepriklauso nei nuo įstatymo leidėjo, nei nuo asmenų, taikančių baudžiamąsias teises normas, valios.⁴⁸ Būtent dėl tokio poelgio pavojingumo ir siekdamas visuomenės narius nuo tokių poelgių, įstatymų leidėjas jį kriminalizuoja, t.y. paskelbia nusikaltimu. Taigi, žmogaus poelgio pavojingumas yra pirmas nusikaltimo požymis. Priimdamas baudžiamąjį įstatymą ir kriminalizuodamas kokį nors žmogaus poelgį, įstatymų leidėjas visų pirma vadovaujasi tokio poelgio pavojingumo kriterijumi. Nepavojingi poelgiai negali būti kriminalizuojami.⁴⁹

Taigi, kiekviena veika visuomenėje laikoma pavojinga, jei kelia pavojų (kėsinasi) kokiai nors vertybei. Savo ruožtu įstatymų leidėjas, kriminalizuodamas veiką, nori apsaugoti ne ką kitą, o tam tikrą vertybę. Todėl ne be reikalo baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės yra įtrauktos į nusikaltimo sudėties modelį kaip vienas iš nusikaltimo objektyviųjų požymių.

Veikos pavojingumo pobūdį apibūdina įstatymu ginamų vertybių - nusikaltimo objekto svarba. Įstatymų leidėjas baudžiamajame kodekse nustatė nusikalstamų veikų pavojingumo pobūdį bei laipsnį ir jas atitinkančias bausmes. Sunkiais nusikaltimais laikomos tyčinės veikos, sukeliančios padidintą pavojų visuomenei. Šių nusikaltimų pavojingumą nulemia pati vertybių į kurias pasikėsinta, svarba ir nusikaltimo pavojingumo negali sumažinti nei menkos veikos pasekmės, nei veikos būdas, tikslai ir motyvai ar kiti nusikaltimo sudėties požymiai.

Terminas „pavojinga veika“ yra vartojamas baudžiamojoje teisėje žmogaus poelgiui išreikšti. Terminas „pavojinga veika“ reiškia tiek pavojingą veikimą, tiek neveikimą.

Pavojingas veikimas dažniausiai siejamas su smurtiniu - fiziniu kito žmogaus poveikiu. Tokia veikimo forma pasireiškia dauguma nusikaltimų asmens gyvybei bei sveikatai (nužudymas, kūno sužalojimas), tarp kurių patenka ir nusikaltimai įvykdyti artimoje aplinkoje. Tai socialiai pavojingiausia veikimo forma.

Pavojinga veika gali būti padaroma ir nesmurtinio fizinio poveikio kūno judesių forma paveikiant nusikaltimo dalyką.

⁴⁶ Paul H. Robinson, Jane A. Grall „Element Analysis in Defining Criminal Liability: The Model Penal Code and Beyond“, *Stanford Law Review* (1983, Vol. 35), p. 682.

⁴⁷ Aut. Kolektyvas // *Baudžiamoji teisė* (Vilnius „Eugrimas“, 2001), p.119.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 158 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto (2010, Vilnius, Nr. XIP-1446).

⁴⁹ Vytautas Piesliakas, *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį* (Vilnius 1996), p.155.

Pavojinga veika gali būti padaroma ir žodžiais. Žodžiai kaip ir fizinis poveikis gali daryti žalą visuomenės vertybėms, taigi gali būti prilyginami pavojingai veikai. Antai kito žmogaus šmeižimas, įžeidimas ar grasinimas, nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, kas taip pat apima smurtinius nusikaltimus padarytus artimoje aplinkoje, ir asmenys traukiami atsakomybėn už nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 145 str., tam tikros pavojingos veikos gali būti padaromos ir konkliudentiniais veiksmais.

Pavojingas neveikimas yra antra pavojingos veikos padarymo forma. Nors dauguma baudžiamosios teisės normų yra draudžiamosios, t.y. netoleruoja tam tikrų veikų, vis dėlto galima rasti normų, kurios nustato baudžiamąją atsakomybę už neveikimą, įpareigodamos asmenį tam tikroje situacijoje veikti bei grasindamos už neveikimą baudžiamąja atsakomybe. Viena baudžiamosios atsakomybės už neveikimą nustatymo ir jos įgyvendinimo sąlygų yra asmens pareigos veikti buvimas. Asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus tik tada, jei be pareigos jis dar turi galimybę veikti ir taip užkirsti kelią neigiamų pasekmių atsiradimui.⁵⁰ Kalbant apie nusikaltimus artimoje aplinkoje pavojinga veika nenustatoma neveikimu.

Pavojingumą lemia įvairūs objektyvūs ir subjektyvūs nusikalstamos veikos požymiai. Pagrindinis vaidmuo tenka objektyviesiems požymiams, t. y. padarytos veikos pobūdžiui, padariniams, vietai, laikui ir kitoms aplinkybėms. Taip pat reikšmingi ir subjektyvūs požymiai – kaltė, tikslas, motyvai. Nusikaltimo pavojingumas yra apibūdinamas dviem rodikliais: pavojingumo pobūdžiu ir pavojingumo laipsniu.⁵¹

Pavojingumo pobūdis - kokybinė veikos charakteristika. Pavojingumo pobūdis daugiausia priklauso nuo nusikaltimo objekto, t. y. nuo teisinių gėrių, į kuriuos kėsinamasi, vertingumo. Pavojingumo pobūdžiui turi įtakos ir padarytos žalos turinys, kadangi žalos turinys betarpiškai susijęs su objektu. Padaryta žala sukelia atitinkamus pakitimus objekte. Pavojingumo pobūdžiu skirsis nusikaltimai, sukeliantys materialinę, moralinę, fizinę žalą. Pavojingumo pobūdis priklauso nuo kaltės formos. Esant kitoms vienodoms sąlygoms tyčiniai nusikaltimai pavojingumo pobūdžiu visada skirsis nuo neatsargių. Pavojingumo pobūdžiui turi įtakos ir kitos objektyviosios bei subjektyviosios nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės.⁵²

Pavojingumo laipsnis išreiškia kiekybinę nusikaltimo charakteristiką. Jei pavojingumo pobūdis rodo, koks yra pavojingumas, t. y. jo turinys, tai pavojingumo laipsnis parodo, kokio dydžio yra šis pavojingumas. Nusikaltimai, kurie yra vienodi pagal pavojingumo pobūdį, dažniausiai diferencijuojami pagal pavojingumo laipsnį. Pavyzdžiui, pagal pavojingumo laipsnį paprasta vagystė skiriasi nuo vagystės, padarytos pagrobiant didelės vertės svetimą turtą, tyčinis

⁵⁰Idem

⁵¹ Vytautas Piesliakas, *Baudžiamosios teisės konspektas (2015 10 10)*; < <https://dokumen.tips/documents/bt-konspektas-56196a64beaa6.html> > [aplankyta 2018 01 25].

⁵² Jonas Prapiestis, *LR baudžiamojo kodekso komentaras*, Bendroji dalis (Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004), p. 93.

vieno asmens sužalojimas - nuo tyčinio dviejų ar daugiau asmenų sužalojimo. Pavojingumo laipsniui įtakos turi ir nusikaltimo padarymo būdas, motyvai, tikslai, laikas, kitos aplinkybės.⁵³

Teisingas pavojingumo pobūdžio laipsnio nustatymas turi gan didelę įtaką kuriant bei taikant baudžiamuosius įstatymus. Būtent pagal pavojingumo laipsnį ir pobūdį nusikaltimai klasifikuojami į atitinkamas grupes, pavojingumo laipsnis ir pobūdis lemia nusikaltimo sudėčių suskirstymą į paprastas, kvalifikuotas ir privilegijuotas, atsižvelgiant į pavojingumo laipsnį ir pobūdį baudžiamajame įstatyme nustatomos sankcijų ribos bei skiriamos bausmės, sprendžiami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės klausimai.⁵⁴

Nusikalstamos pasekmės - tai veikos rezultatas, išsipildymas vidinių paskatų ir motyvų, nukreiptų šiam tikslui pasiekti. Pasekmių žalingumas tolygu veikos pavojingumui. Kuo nusikaltimu padaryta didesnė žala įstatymu saugomoms vertybėms, tuo pavojingesnė ši veika.⁵⁵ „Jeigu baudžiamoji atsakomybė siejama su tam tikrų pasekmių atsiradimu (materialioji nusikaltimo sudėtis), tai be kitų požymių visų pirma veikos pavojingumą nulemia nusikaltimo dalykas ir jo ypatybės, daiktų vertė žalos dydis ir jos padarymo būdas, kilusios kitos neigiamos pasekmės. Kitais atvejais (formalioji nusikaltimo sudėtis) veikos pavojingumą visų pirma lemia nusikalstamos veikos pobūdis ir jos intensyvumas, tyčios ypatingumas, tikslai ir motyvai, taip pat ir nusikaltimo dalykas.“⁵⁶

Kitas nusikaltimo požymis - priešingumas teisei. Pavojingos veikos padarymas dar nereiškia, kad tokia veika bus pripažįstama nusikaltimu, o kaltas asmuo bus traukiamas baudžiamajon atsakomybėn. Nusikaltimu laikoma tik tokia pavojinga veika, kuri yra numatyta baudžiamajame įstatyme. Priešingumas teisei yra formalus nusikaltimo požymis, kuris reiškia, kad padaryta veika laikoma nusikaltimu, jei jos požymiai sutampa su baudžiamajame įstatyme aprašytais nusikaltimo sudėties požymiais. Veika turi atitikti baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį.⁵⁷

Iš dalies į priešingumą teisei kaip būtinąjį nusikaltimo požymį taip pat atkreiptas dėmesys Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 str. 1 dalyje, kurioje nurodyta, kad „niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal galiojusius jų įvykdymo momentu valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais“.⁵⁸

⁵³Ten pat, p. 94.

⁵⁴ Žr. išnašą 43: p.121.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato nutarimas Nr. 29, Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis, (2000 12 21); < <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26344> > [aplankyta 2018 02 21].

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Vladas Pavilionis ir Remigijus Merkevičius, *Būtinoji gintis* (Vilnius: Justitia 1999) p.12.

⁵⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Žin.* (1950, Nr. 40-987), 4 str. 1d.

Priešingumas teisei yra teisinė pavojingumo išraiška baudžiamajame įstatyme. Baudžiamumas - pavojingos, priešingos teisei veikos pasekmė. Kai nėra bent vieno iš šių požymių - nėra nusikalstamos veikos. Veikos pavojingumas yra pirmas ir būtinas nusikaltimo požymis, užfiksuotas nusikaltimo apibrėžimas. Tačiau šio požymio nepakanka, kad tiriamą žmogaus poelgį galėtumėme pavadinti nusikaltimu. Nusikaltimu galima pavadinti tik tokią pavojingą veiką, kuri yra kriminalizuota įstatyme. Šis požymis reiškia, kad mus dominanti veika ne tik apskritai kelia pavojų kokioms nors vertybėms, bet yra įstatymas, kuris aprašo nepageidautino elgesio požymius ir numato baudžiamąją atsakomybę už tokią veiką.⁵⁹

Taigi, apibendrinant tiek Lietuvos, tiek užsienio teisinės literatūros pavojingumo sampratą bei nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį, galima teigti, jog nusikaltimu yra pripažįstama ne, bet kokia, o tik pavojinga veika, apimanti tiek veikimą, tiek neveikimą. Nusikaltimo pavojingumas reiškia, kad nusikaltimu kėsinamasi į valstybės saugomus teisinius gėrius. „Nusikalstamos veikos pavojingumas yra apibūdinamas dviem rodikliais: pavojingumo pobūdžiu ir pavojingumo laipsniu. Veikos pavojingumas yra objektyvi nusikaltimo savybė, kuri nepriklauso nei nuo įstatymo leidėjo, nei nuo asmenų, taikančių baudžiamąsias teisines normas, valios.“⁶⁰ Tuo tarpu priešingumas teisei suprantamas kaip teisinė pavojingumo išraiška baudžiamajame įstatyme ir tai reiškia, kad padaryta veika laikoma nusikaltimu, jei jos požymiai sutampa su baudžiamajame įstatyme aprašytais nusikaltimo sudėties požymiais.⁶¹

2.2. Veikos pavojingumo nustatymas bylose dėl smurto artimoje aplinkoje

Iki Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įsigaliojimo, LR Baudžiamajame kodekse buvo numatytos nusikalstamos veikos dėl fizinio skausmo sukėlimo, ar kitokio sveikatos sutrikdymo, ir asmenys, kurie padarydavo smurtinio pobūdžio nusikalstamas veikas prieš savo artimuosius būdavo traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Tokios atsakomybės asmenims pavykdavo išvengti, jei nukentėjęs asmuo atsisakydavo pateikti skundą ir ikiteisminis tyrimas atliekamas nebuvo. 2011 m. gruodžio 15 d. įsigaliojus ANSAAĮ, ikiteisminis tyrimas dėl smurto artimoje aplinkoje pradedamas nedelsiant, nelaukiant ir nereikalaujant nukentėjusiojo skundo. Policijos pareigūnas užfiksavęs faktą, tuoj pat pradeda ikiteisminį tyrimą ir atlieka neatidėliotinus pirminius ikiteisminio tyrimo veiksmus. Tokiu būdu kaltininkui nėra galimybės išvengti atsakomybės, vėliau prašant, jog nukentėjusysis nereikštų pretenzijų.

Dar detalesni įstatymo pakeitimai buvo padaryti 2013 m. liepos 02 d., kai LR BK buvo papildytas 140 str. 2 dalimi ir dėl fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo

⁵⁹ Žr. išnašą 44.

⁶⁰ Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gruodžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-826-315-2014.

⁶¹ Žr. išnašą 59.

artimam šeimos nariui ar giminaičiui, taikoma baudžiamoji atsakomybė. Tokie įstatymų pakeitimai buvo būtini, nes smurtas artimoje aplinkoje yra ne tik pavojingas, skaudus, plačiai analizuojama visuomenėje reiškiny, bet ir pavojinga nusikalstama veika. Ši nusikalstama veika skiriasi nuo kitų nusikalstamų veikų, nes jos atveju yra artimas ryšys tarp smurtaujančio asmens ir nukentėjusiojo, todėl, siekiant užtikrinti nukentėjusiojo asmens saugumą, pagalba būtina nedelsiant. Be to, šeimyninio smurto veiksmai yra sunkiai numatomi, liejasi daug emocijų, dažnai poelgiai būna neracionalūs ir nenuspėjami. Tai viena „iš rimčiausių šiuolaikinių valstybių problemų visame pasaulyje.“⁶²

Smurto artimoje aplinkoje pavojingumo pobūdis, kaip ir kituose nusikaltimuose daugiausia priklauso nuo nusikaltimo objekto, t. y. nuo teisinio gėrio, į kurį buvo kėsintasi ir nuo kaltės formos. Nusikalstamos veikos, dėl smurto artimoje aplinkoje objektyvieji veikos požymiai pasireiškia mušimu ar kitokiu smurtavimu, kurio sekoje artimam žmogui sukeliamas fizinis skausmas arba žmogus nežymiai sužalojamas ar trumpam susargdinamas. Taigi, tam, kad asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, pagal BK 140 str. 2 d., pakanka nustatyti, jog jis padarė bent vieną iš straipsnyje nurodytų alternatyvių veikų – mušė arba kitaip smurtavo, sukeldamas/padarydamas žmogui bent vieną iš minėtame straipsnyje nurodytų padarinių – fizinį skausmą arba nežymų sužalojimą arba trumpą susargdinimą. Smurto artimoje aplinkoje subjektyvioji veikos pusė pasireiškia tiesiogine arba netiesiogine tyčia. Tiesiogine tyčia BK 140 str. 2 d. numatytas nusikaltimas padaromas tuomet, kai mušdamas ar kitaip smurtaudamas, asmuo suvokia pavojingą savo nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl tokių jo veiksmų gali atsirasti BK 140 str. 2 d. nurodyti padariniai ir jų nori. Netiesiogine tyčia numatytas nusikaltimas padaromas tuomet, kai mušdamas ar kitaip smurtaudamas, asmuo suvokia pavojingą savo nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl tokių jo veiksmų gali atsirasti BK 140 str. 2 d. nurodyti padariniai ir nors jų ir nenori, tačiau sąmoningai leidžia jiems atsirasti.⁶³

Pagal pavojingumo laipsnį, dažniausi nusikaltimai, padaryti kaip smurtas artimoje aplinkoje - tyčiniai sveikatos sutrikdymai esant vieningam pavojingumo pobūdžiui (objektas - asmens sveikata, žala - fizinė, pasireiškianti kūno sužalojimu, kaltės forma - tyčia) turi kelis pavojingumo laipsnius: sunkūs, nesunkūs, nežymūs. Dažniausiai asmuo už smurtą artimoje aplinkoje, kai padaromas nežymus sveikatos sutrikdymas, ar fizinis skausmo sukėlimas yra traukiamas atsakomybėn už nesunkų, LR BK 140 str. 2d., numatytą nusikaltimą.⁶⁴ tačiau, jei artimam šeimos nariui ar giminaičiui padaro nesunkų (ar sunkų) sveikatos sutrikdymą, traukiamas

⁶² Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, *Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje* ISSN 2029-5820; <<http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.19.1.3>> [aplankyta 2018 03 25].

⁶³ Kauno apylinkės teismo 2014 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-534-397-2014.

⁶⁴ Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje nurodytą veiką padarė savo artimajam giminaičiui ar šeimos nariui, baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

atitinkamai pagal LR BK 138 str. 3d. ir 135 str. 3d. taip pat pavojingumo laipsniui įtakos turi ir nusikaltimo padarymo būdas, motyvai, tikslai, laikas, kitos aplinkybės.⁶⁵

Smurto artimoje aplinkoje padaryti nusikaltimai yra priskiriami prie tokių nusikaltimų, kuomet būtina nustatyti nusikalstamos veikos pasekmes. Pasekmės - tai veikos rezultatas, išsipildymas vidinių paskatų ir motyvų, nukreiptų šiam tikslui pasiekti. Pasekmių žalingumas tolygus veikos pavojingumui. Kuo nusikaltimu padarytas sunkesnis kūno sužalojimas, tai įvykdytą veiką galima traktuoti kaip ypatingai pavojingą.

Apibendrinant galima teigti, jog smurtinės veikos, padarytos artimoje aplinkoje skiriasi nuo kitų nusikalstamų veikų, nes yra nustatomas artimas ryšys tarp smurtaujančio asmens ir nukentėjusiojo.⁶⁶ Šeimyninio smurto veiksmai yra ypatingi nusikaltimai, turintys ne tik sunkias fizines, bet dažnai labai dideles psichologines ir neigiamas emocines pasekmes. Tokie nusikaltimai skaudūs ir pavojingi jį patyrusio asmens atžvilgiu.

⁶⁵Ten pat, p.94.

⁶⁶ Žr. išnašą 62.

3. PROVOKUOJANTIS NUKENTĖJUSIOJO ELGESYS NUSIKALTIMŲ NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE METU

3.1. Provokuojantis elgesys, kaip objektyvi nusikalstamos veikos padarymo prielaida

2012 m. spalio 2 d. priimtas Lietuvos Respublikos Kriminalinės žvalgybos įstatymas, kurio 5 straipsnio 4 dalyje nurodyta, jog: „Provokacija – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jeigu dėl to asmuo padaro ar kėsinaisi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti.“⁶⁷ Tačiau artimoje aplinkoje pasižymintis provokacijos pobūdis yra kitoks, daugiau asmeninio pobūdžio konfliktai, kuomet provokuojamas nusikaltimas yra toks, kurio tikslas yra žmogų nubausti, pasipelninti, asmuo manipuluojamas psichologiniu smurtu ir tai tampa konflikto, kuris iššaukia pyktį ar smurtinius veiksmus priežastimi.

Analizuojant teismų praktiką bei ikiteisminio tyrimo metu gautus duomenis, neretai pasitaiko atvejų, kuomet asmens, kuris traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už smurtą artimoje aplinkoje, nusikalstamos veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys. Ši aplinkybė apibūdina objektyvias nusikalstamos veikos padarymo prielaidas ir psichinį subjekto bei jo daromos veikos ir jos padarinių santykį. Tokiais atvejais paprastai nebūna nei savanaudiškų, nei kitokių žemų paskatų (pavyzdžiui, keršto, pavydo), o kaltininko nusikalstama veika yra atsakomoji reakcija į provokuojančius arba rizikingus nukentėjusiojo veiksmus.⁶⁸

Provokuojančiu laikomas toks elgesys, kai nukentėjusysis sąmoningai skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį. Tokie nukentėjusiojo veiksmai gali pasireikšti įžeidimu, smurtu arba kitokiais tyčiniaisiais veiksmais, nukreiptais tiek į patį kaltininką, tiek į jam artimus asmenis.⁶⁹

Teismų praktikoje provokuojančiu laikomas toks elgesys, kai nukentėjusysis sąmoningai skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį.⁷⁰

Rizikingu laikytinas toks elgesys, kai nukentėjusysis neatsargiai skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį. Tokiu atveju nukentėjusysis lengvabūdiškai tiki, kad jo elgesys neišprovokuos nusikalstamos kaltininko veikos prieš jį, arba iš viso nevertina savo elgesio kaip rizikingo, nors gali ir turi numatyti, jog toks elgesys paskatins nusikalstamą kaltininko veiką prieš jį.⁷¹

LAT 2016 m. vasario 11 d., kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-21-942/2016, teismas pasisakė, kad: „Provokuojančiu paprastai yra laikomas toks nukentėjusiojo

⁶⁷ LR Kriminalinės žvalgybos įstatymas, (2012, Nr. XI-2234), 5 str.

⁶⁸ Gintaras Švedas ir kiti., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė* (Eugrimas 2007,2008); p.312.

⁶⁹ Žr. išnašą 46; p. 328.

⁷⁰ Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. spalio 24 d nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29-491/2017.

⁷¹ Ten pat.

elgesys, kuriuo kaltininkas yra sąmoningai skatinamas pradėti prieš jį nusikalstamą veiką – nukentėjusysis įžeidžia kaltininką, panaudoja prieš jį ar jam artimus asmenis smurtą ar kitokius tyčinius veiksmus, sukeliantis kaltininkui emocinę įtampą, formuojantis ar stiprinantis nusikalstamos veikos padarymo motyvą. Tokie nukentėjusiojo veiksmai neabejotinai išprovokuoja kaltininką ir šis dėl kilusio didelio susijaudinimo įvykdo nusikalstamą veiką. Sprendžiant, ar nukentėjusiojo poelgis buvo provokuojantis, tikslinga atsižvelgti į tai, kiek jis esmingai prieštarauja moralės ir dorovės principams, pažeidžia žmogaus garbę bei orumą ir kaip tai paveikia kaltininką, atsižvelgiant į jo individualias asmenines savybes.⁷² Buvo įrodyta, jog kaltinamasis I. B. įžūliai elgėsi, demonstravo nepagarbą ir bei naudojo smurtinius veiksmus, tačiau buvo išprovokuotas nukentėjusiojo A. M., kuris savo elgesiu tyčia išprovokavo nuteistąjį numesdamas kazino žetoną jo sutuoktinei į veidą ir išvadindamas necenzūriniais žodžiais. Nukentėjusysis lengvabūdiškai tikėjo, kad jo elgesys neišprovokuos nusikalstamos kaltininko veikos prieš jį, ir iš viso nevertino savo elgesio kaip rizikingo, nors galėjo ir turėjo tai numatyti, jog toks elgesys paskatins nusikalstamą kaltininko veiką prieš jį (pvz., kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-418/2009, 2K-446/2010, 2K-450/2011, 2K-386/2012).⁷³

Teismai, spręsdami, ar veikos padarymui turėjo įtakos provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys, atsižvelgia į tai, ar nukentėjusiojo elgesys iš esmės prieštaravo moralės normoms, buvo įžeidžiantis kaltininką ar jo artimą asmenį, buvo smurtiniai arba kitokie pavojingi, neteisėti veiksmai, iš dalies nulėmę kaltininką nusikalsti prieš nukentėjusįjį (pvz., kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-377/2011, 2K-450/2011, 2K-440/2013, 2K-412/2014).⁷⁴

Psichiatrijos profesorius Jon E. Grant savo straipsnyje „Risky behaviour“ (vert. rizikingas elgesys), teigia, kad kai kuriais mūsų gyvenimo etapais mes visi užsiimame elgesiu, kuris yra rizikingas ar netinkamas elgesys, kuris, giliai žinant, nėra racionalus.⁷⁵ Taigi, elgesys yra neracionalus, provokuojantis, dažniausiai iššaukiantis gynybinę funkciją, to žmogaus, kuris yra paveikiamas tokio elgesio. Smurto artimoje aplinkoje situacijose, kuriose yra įrodytas nukentėjusiojo asmens provokuojantis ar rizikingas elgesys dažniausiai pasireiškia užgauliojimais, necenzūriniais žodžiais, taip pat neverbaliniais veiksmais, ar tiesiog, konkrečiu fizine atsakomąją galią turinčiu elgesiu, pavyzdžiui 2017 m. rugpjūčio 14 d. baudžiamosios bylos nuosprendyje kaltinamasis T.Č. nurodo, jog nukentėjusioji S. Č. jį išprovokavo smurtui, kurį jis prieš ją naudojo, kadangi: „...žmona nuolatos su kažkuo žinutėmis bendraudavo telefonu, o kai jis norėdavo

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-21-942/2016.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2011.

⁷⁵ Autoriaus versta iš Jon E. Grant, Bryan Ed. Odlaug, Samuel L. Chamberlain, *Risky Behaviour* (2016).

pasižiūrėti, viską ištrindavo.⁷⁶, jo teigimu, tokiu savo elgesiu jį žmona išprovokavo. Rizikingas elgesys – tai, tariamai padarytas dėl neatsargumo, o provokuojantis remiasi tyčiniu pobūdžiu. Pagrindiniai aspektai vertinant tokio elgesio atsiradimo pagrindus, tai akivaizdus naudos siekimas arba psichologinis arba turtinis, psichologiniu atveju, tai padeda pašalinti kaltės jausmą, žmogus pasirenka būti auka.

Remiantis teismų praktika, iš baudžiamųjų bylų medžiagos matyti, jog dauguma nukentėjusiųjų ir kaltinamųjų nusikalstamų veikų padarymo metu buvo neblaivūs, neretai alkoholį vartojo kartu, įžeidinėjo vienas kitą necenzūriniais žodžiais ar veiksmais, kurių konkrečiai nebegali nei prisiminti, nei paaiškinti konkrečių konflikto kilimo priežasčių. Todėl neretai sunku nustatyti, kuris buvo konflikto iniciatorius, kuris pirmas atliko priešingus teisei veiksmus, kokia buvo veiksmų seka bei nukentėjusiojo smurtinio fakto atsiradimo klausimas ir kaltinamojo atliktų padarinių inkriminuojančių nusikalstamą veiką - priežastis.

Susiduriant su šiomis problemomis aptartinas Kėdainių apylinkės teismo 2018 m. sausio 29 d. nuosprendis, kuriame kaltinamasis kaltinamas tuo, jog sukėlė smurtą savo sugyventinei. Abu asmenys buvo neblaivūs, vartojo alkoholį. Kaltinamasis P. B. teigia, kad jo sugyventinė V. D. savo elgesiu jį išprovokavo, būdama neblaivi, įžeidinėjo, išleido būsto nuomai skirtus pinigus, P. B. teigimu, vengiant sugyventinės riksmų kaltinamasis nuėjo į kambarį, įsijungė televizorių, tačiau nukentėjusiosios riksmas jį užgožė, įėjusi į kambarį ji išjungė televizorių, kaltinamasis pajuto smūgį į ranką, tuomet iš paskos sekė smūgis į galvą, galiausiai nebeištvėręs jis į moterį metė puodą pilną su bulvėmis, kuris tuo metu buvo ant viryklės, pataikė moteriai į galvą, ko pasekmė buvo tai, jog padarė jai nežymų sveikatos sutrikdymą galvos srityje. Taigi, ar nukentėjusiosios elgesys buvo provokuojantis? Kad kaltinamasis, nuteistas pagal LR BK 140 str. 2 d. yra teisinga, kadangi, jis sukėlė fizinį skausmą ir padarė nežymų sveikatos sutrikdymą. Pirmą, nukentėjusioji išleido būsto nuomai skirtus pinigus, antra, ji buvo neblaivi, trečia ji ant kaltinamojo šaukė vadindama jį necenzūriniais žodžiais, ketvirta, ji rankose laikė kočelą, kuriuo jam sudavė. Taigi, įvertinus šias aplinkybes, teismas atsižvelgė į šiuos aspektus. „*Nors nukentėjusi įvykio metu savo elgesio nevertino kaip rizikingo, tačiau turėjo numatyti, kad toks elgesys paskatins kaltinamąjį nusikalstamą veiką prieš ją (BK 59 str. 6 p.). Nukentėjusi teisiomojo posėdžio metu patvirtino jog įvykio metu elgėsi rizikingai.*“⁷⁷ Įrodytas rizikingas nukentėjusiosios elgesys, teismas skirdamas bausmę atsižvelgia į kaltinamojo elgesio pobūdį ir laipsnį.

Kitas pavyzdys, tai 2017 m. rugpjūčio 22 d. nuosprendis, kuriame kaltinamasis K. M. apkaltintas tuo, jog būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, sudavė savo sutuoktinei į kairį petį, tokiu būdu sukeldamas nukentėjusiajai fizinį smurtą. Kaltinamasis neneigė savo kaltės, tačiau, teigia, kad

⁷⁶ S.Č p. T.Č LR Apylinkės teismas (2017, Nr. 1-253).

⁷⁷ E.V. p P.B LR Apylinkės teismas (2017, Nr. 1-182).

nukentėjusioji jį taip pasielgti išprovokavo. Kadangi konflikto metu nukentėjusioji ėmė keikti ir įžeidinėti kaltinamąjį, jis norėjo išeiti iš kambario, tačiau ji pastojė jam kelią ir išeiti neleido, to pasekmė, jog kaltinamasis K. M. nukentėjusiajai trenkė kumščiu į kairį petį. Po šio įvykio jie susitaikė, D.M. prisipažino dėl savo elgesio, patvirtino, kad kaltinamojo parodymai teisingi. K. M. neteistas, kaltinamasis ir nukentėjusioji pateikė prašymą, dėl bylos nutraukimo jiems susitaikius. Vertinant nukentėjusiosios elgesį ir atsižvelgiant į kaltinamojo elgesį bei jį kvalifikuojančius apibūdinimus, tai, jog asmuo nėra nei kartą baustas už tokio pobūdžio nusikaltimus ir tai buvo pirmas kartas kuomet, jis naudojo smurtą prieš nukentėjusiąją, žmona smurtavo psichologiškai, jį užgauliodama, apie psichologinį nukentėjusiosios smurtą kalbama nėra, jis norėjo išeiti iš kambario, kad išvengtų šio konflikto, tačiau buvo sulaikytas, ko sekoje įvyko smurtas.⁷⁸

Apibendrinant šias dvi situacijas, ir jose kilusias vertinimo problemas, jei asmuo, kuris vadinamas nukentėjusiuoju psichologiškai smurtauja, konkrečiais veiksmais ar elgesiu išprovokuoja kitą asmenį, t.y. kaltinamąjį smurto panaudojimui, ar provokuojantis elgesys galėtų būti vertinamas, ne kaip lengvinanti aplinkybė, o kaip šalinanti. Tokiose situacijose, kai daugiau nukenčia kaltinamasis, o pasiskundžia nukentėjusysis, tai tokiais atvejais reikėtų pereiti į būtinąsios ginties ribų perėjimą arba apskritai į būtinąją gintį ir šalinti atsakomybę. LR BK 28 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad: „Asmuo turi teisę į būtinąją gintį. Šią teisę jis gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsینimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas.“⁷⁹ Lietuvos Apeliacinio teismo baudžiamosios bylos 2016 m. vasario 1 d. nuosprendyje išaiškinta, kad: „...teismų praktikoje numatyta, kad tiesioginio pavojaus sąlygomis asmuo gali pradėti gintis nelaukdamas, kol jam bus suduotas pirmasis smūgis ar padaryta kitokia žala. Įstatymas nereikalauja, kad besiginančiojo atkirtis būtų smulkmeniškai apskaičiuotas ir visiškai adekvatus kėsинimuisi tiek vertinant gynybinius veiksmus, tiek ir jų padarinius. Susidariusioje konkrečioje situacijoje dėl jėgų santykio, patirties, naudojamų priemonių ir kitų aplinkybių besiginančiojo veiksmai gali būti efektyvesni. Be to, nėra svarbu, ar žala, padaryta besikėsинančiajam, yra mažesnė ar didesnė už tą žalą, kuri buvo padaryta ar grėsė užpultajam. Nei kokybės, nei kiekybės požiūriu ji neprivalo atitikti tos žalos, kurios buvo siekta ar kurią sukėlė kėsинimasis.“⁸⁰ Minėtais atvejais kaltinamasis ginasi nuo neteisėtų veiksmų jo atžvilgiu. Tačiau smurto artimoje aplinkoje byloje, tai sunkiai būtų įrodoma, nes nukentėjusiojo provokacija apsirėškia dažniausiai tik žodžiais, užgauliojimais ar vos juntamu fiziniu kontaktu (pastūmimu), o kaltininkas nesusilaikęs sukelia fizinį skausmą, ar net padaro sveikatos sutrikdymą, kas niekaip negalėtų būti traktuojama, kaip būtinoji gintis.

⁷⁸M.T. ir D.M p K.MLR Apylinkės teismas (2017, Nr. 1-230).

⁷⁹Žr. išnašą 13: 28 str.

⁸⁰K.J p D.JLR Apylinkės teismas (2016, Nr. 1-17).

Apibendrinant galima teigti, jog provokuojantis ir rizikingas nukentėjusiojo elgesys gali būti ir tariamas, kuomet, dažniausiai vyrai, tariamai bandydami sušvelninti jiems skiriamą bausmę, pateikia parodymus, jog moteris juos provokavo. Dauguma nukentėjusiųjų ir kaltinamųjų nusikalstamų veikų padarymo metu būna neblaivūs, todėl sunku nustatyti, kuris buvo konflikto iniciatorius, kuris pirmas atliko priešingus teisei veiksmus. Provokuojantis ir rizikingas elgesys taip pat pasireiškia, kada nukentėjusysis psichologiškai smurtauja, savo konkrečiais veiksmais ar elgesiu išprovokuoja kitą asmenį, t.y. kaltinamąjį smurto panaudojimui.

3.2. Provokuojantis ir rizikingas nukentėjusiojo elgesys bei tokio elgesio atsiradimo (kilmės) pagrindai

Nors provokuojantis nukentėjusiojo elgesys, nesiekiant asmeninės naudos nėra retas atvejis, tačiau taip pat neretai konflikto provokavimas gali pasireikšti konkrečiu naudos siekimu tam tikram dalykui, pavyzdžiui skyrybų bylose, santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės, kas leistų gauti piniginę kompensaciją, jei teismas pripažintų, jog santuoka nutraukiama dėl smurtaujančio sutuoktinio kaltės, ar turto padalinimas. Taip pat skyrybų teisme metu, ar net ir nevykstant skyrybų procesui, mėginimas pasipelnėti iš kaltininko. Ar net problemos, dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, sprendimas. Pasitelkiant vaikus, mėginama inicijuoti ikiteisminius tyrimus, siekiant įrodyti, jog smurtaujančiam asmeniui negali būti teismo nustatyta, matytis ar gyventi su vaikais. Ir netgi provokuojančiu elgesiu sprendžiamos trumpalaikės problemos, kuomet smurtaujančiam asmeniui yra paskiriama kardomoji priemonė - nesiartinti prie nukentėjusiojo (gal net bendrų vaikų), ar skiriama dar griežtesnė kardomoji priemonė – gyvenimas skyrium. Ir tokiu atveju, smurtautojas nors ir turi savo vardą, ar bendrą jungtinę nuosavybę įgytą turtą (gyvenamąjį būstą), tačiau jam uždrausta patekti į jį ir tol, kol baudžiamojoje byloje nebūna priimtas galutinis sprendimas, kaltininkas patekti į savo namus negali. Tokie atvejai pasitaiko neretai, tačiau įrodyti, jog nukentėjusysis provokavo, ar net tam tikras aplinkybes nurodė melagingai, yra labai sudėtinga.

3.2.1. Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio (smurtavusio) kaltės kaip provokuojančiojo nukentėjusiojo elgesio, esant smurtui artimoje aplinkoje, atsiradimo prielaida

Siekiant nustatyti, ar smurto artimoje aplinkoje metu nukentėjusiojo elgesys buvo rizikingas ar provokuojantis, svarbu nustatyti pirminį agresorių, kuris inicijavo smurto panaudojimą prieš jį. Be jokios abejonės, ikiteisminio tyrimo metu turėtų būti aiškinamasi ar tarp konfliktuojančių asmenų nevyksta skyrybų procesas, nes būtent tokių aplinkybių nustatymas, būtų prielaida aiškintis, ar kaltininko elgesiui neturėjo įtakos provokuojantis nukentėjusiojo elgesys. Juk

ikiteisminio tyrimo metu turi būti įrodinėjama ne tik asmens padariusio nusikalstamą veiką kaltę, bet ir veikos padarymą sunkinančios bei lengvinančios aplinkybės.

Išanalizavus teismų praktiką, matyti, jog gana dažnai nukentėjusiųjų provokuojantis elgesys turėdavo aiškų tikslą - išvesti kaltinamąjį iš kantrybės, patirti, kad ir nedidelį smurtą, siekiant tuo įrodyti, kad santuoka nutraukiama dėl smurtaujančio sutuoktinio kaltės ir tokiu būdu prisiteisti piniginę kompensaciją arba didesnę turto dalį, nes tokiu atveju ir vaikai neginčytinai lieka gyventi su motina. Be to, tais atvejais, kai teismas pripažįsta sutuoktinį kaltu, iš jo priteisiamos ir bylinėjimosi išlaidos ar net piniginė kompensacija. Teismų praktikoje minimi neteisėti motyvai: „... tokioje byloje, kai nesutaria santuokoje gyvenę žmonės bei jų artimieji, jų santykiai įtempti, teismas turi ypač įdėmiai ir atsargiai vertinti proceso dalyvių parodymus, turėdamas galvoje, kad tokioje konfliktinėje situacijoje proceso dalyviai gali elgtis ne visai teisėtai, neadekvačiai vertinti situaciją bei turėti ne visai teisėtų motyvų.“⁸¹

LAT 2018 m. balandžio 6 d. kasacinėje byloje Nr. 3K-3-137-378/2018 „...ieškovė A. B. pateikė ieškinį atsakovui K. B. dėl santuokos nutraukimo, esant sutuoktinio kaltei, ir santuokoje įgyto turto padalijimo.“ Ieškovė nurodė, kad atsakovas vartojo alkoholį, yra panaudojęs smurtą prieš ją, todėl yra kaltas dėl santuokos iširimo. „Atsakovas pripažino, kad, ieškovei 2015 m. gruodžio 22 d. pateikus ieškinį dėl santuokos nutraukimo, kai faktinis bendras santuokinis gyvenimas jau buvo nutrūkęs, tarp atsakovo ir ieškovės 2015 m. gruodžio 27 d. įvyko konfliktas, kurio iniciatorė buvo ieškovė, puldama atsakovą su šakėmis. Atėmęs šias šakes, atsakovas prieš ją pavartojo fizinį smurtą. Tačiau atsakovas pabrėžia, kad šis konfliktas įvyko jau faktiškai nutrūkus faktiniams santuokiniams ryšiams, todėl nelaikytinas pagrindu pripažinti atsakovo kaltę dėl santuokos iširimo.“⁸² „Lojalumo pareiga reiškia, kad sutuoktinis visada tiek šeimoje, tiek už jos ribų turi veikti kito sutuoktinio, visos šeimos interesais, negali supriešinti savo asmeninių interesų su kito sutuoktinio ar šeimos interesais. Kaltės dėl santuokos iširimo prezumpciją, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai atsakovą pripažino kaltu dėl santuokos iširimo.“⁸³

Atsakovas prašė teismo priteisti kompensaciją, kadangi, ieškovei atitenka didesnė turto dalis. Teismas atlikus kompensacijų įskaitymą nutarė, atsakovui K. B. iš ieškovės A. B. priteista 11 135,50 eurų kompensaciją, panaikinti ir dėl šios dalies bylą perduoti iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.⁸⁴

Taigi, nors sutuoktinis šeimoje turi veikti kito sutuoktinio bei šeimos interesais, tačiau pasitaiko atvejų, kai nustatoma, jog sutuoktiniai jau seniai nebegyvena bendro šeimyninio

⁸¹ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. kovo 7d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-144-594/2016.

⁸² Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2017 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-137-378/2018.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat.

gyvenimo. Skyrybų procesai teismuose vyksta gana ilgą laiką ir tik dėl įtemptų santykių bei emocinio streso įvyksta konfliktas, kuris pagal Lietuvos Respublikos įstatymus traktuojamas kaip smurtas artimoje aplinkoje. Smurtavęs asmuo pripažįstamas kaltu tiek dėl įvykdyto nusikaltimo, tiek ir dėl santuokos nutraukimo esant smurtautojo kaltei, nors iki prasidedant skyrybų procesui sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukiama santuoka, niekada nebuvo naudojęs smurto. Tokie atvejai praktikoje yra pasitaikantys gana dažnai, tačiau nei ikiteisminio tyrimo metu, nei teismo civilinės bylos dėl santuokos nutraukimo nagrinėjimo metu, niekas neanalizuoja šių situaciją ir nenustatinėja, ar nukentėjusiajam buvo pagrindas provokuoti kaltininką.

Tačiau nustatyti atvejai, kai praktikoje panašios situacijos yra vertinamos skirtingai ir santuokos nutraukiamos, dėl abiejų sutuoktinių kaltės. LAT 2016 m. gruodžio 8 d. kasacinėje byloje Nr. 3K-3-502-916/2016, ginčas kilo dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bei turto padalijimo, itin konfliktiškų tarpusavio santykių. Teismas nustatė, kad „...santuokos metu atsakovė nebuvo lojali ieškovui, negerbė ir nerėmė jo (nepagrįstai kritikavo, provokavo konfliktines situacijas, piktnaudžiavo alkoholiu, niokojo bendrą turtą). Tačiau byloje nustatytas ir ieškovo kaip sutuoktinio pareigų pažeidimas, nes jis nebuvo lojalus atsakovei, negerbė ir nerėmė jos (nurodoma, kad ieškovas reiškė jai nepagrįstus kaltinimus, įžeidinėjo ją). Byloje nustatyta, kad šalys tarpusavyje galėjo vartoti smurtą, demonstruoti akivaizdžią nepagarbą viena kitai (taip pat ir savo vaikų akivaizdoje).“⁸⁵ Teismas įvertinęs visas aplinkybes, konfliktiškus tarpusavio santykius, konstatavo, kad dėl santuokos nutraukimo kaltos abi pusės, nutarė, iš atsakovės priteisti visas patirtas bylinėjimosi išlaidas ieškovo naudai.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog teismų praktika šiuo klausimu yra skirtinga, vieni teismai skyrybų procese priima sprendimą nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės, nepaisant to, jog smurtas artimoje aplinkoje buvo daug vėliau, nei kažkada prasidėjęs sutuoktinių skyrybų procesas, kiti teismai atsižvelgia į bendrą sutuoktinių gyvenimą iki nusikaltimo padarymo ir santuoka nutraukiama dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Praktika galėtų būti aiškesnė tuomet, kai ikiteisminio tyrimo metu būtų daugiau iniciatyvos ir pareigos nustatinėti tiek sunkinančias, tiek lengvinančias bylos aplinkybes, o ypač atkreipiant dėmesį į provokuojant nukentėjusiojo elgesį, kuris galimai turi priežastį taip elgtis.

3.2.2. Sutuoktinių turto padalijimas, nutraukiant santuoką kaip provokuojančiojo nukentėjusiojo elgesio, esant smurtui artimoje aplinkoje, atsiradimo prielaida

⁸⁵ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502-916/2016.

Kita prielaida, kuri taip pat neretai būna priežastimi nukentėjusiajam elgtis provokuojančiai ar rizikingai – turtiniai dalykai ar tiesiog turto padalijimas nutraukiant santuoką. Analizuojant aplinkybes, kai siekiama tiesiog turtinės naudos, analizuotos situacijos, kuriose ikiteisminis tyrimas nutrauktas, vadovaujantis LR BK 38 str., BPK 212 str. 5p. (nukentėjusiajam ir kaltininkui susitaikius). Siekdamas išvengti teistumo ir būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, kaltininkas sutinka sumokėti tam tikro dydžio kompensaciją nukentėjusiajai ir tokiu būdu gauna nukentėjusios pusės atleidimą bei sutikimą taikytis. Kitu atveju, kaltininkui grėstų baudžiamoji atsakomybė bei teistumas. Šiuo atveju, netgi nukentėjusiojo provokuojančio elgesio nustatymas neturėtų didelės reikšmės, todėl, jog provokuojamas elgesys gali būti tik kaip lengvinanti aplinkybė, tačiau aptariamam atveju, kaltininkas apskritai siekia išvengti baudžiamosios atsakomybės, todėl sutinka su nukentėjusiojo keliamomis sąlygomis, o neretai net ir pati veika būna išprovokuota.

Be to, neretai pasitaiko atvejų, jog nukentėjusioji sutinka susitaikyti su kaltininku, jei vykstančiame skyrybų procese kaltininkas sutiks su nukentėjusiajai palankesniu turto padalinimu. Tokiose bylose apskritai nesvarbus sutuoktinio kaltės skyrybų byloje klausimas, o tik sprendžiami turtiniai dalykai ir neretai kaltininkas priverstas sutikti su nukentėjusios sąlygomis, nes tokiu būdu jam grėstų teistumas ar nukentėjusioji galėtų inicijuoti santuokos nutraukimą dėl sutuoktinio kaltės. Vėlgi, galima daryti išvadą, jog ikiteisminio tyrimo metu privalu būtų nustatyti, ar tarp nukentėjusiojo ir įtariamojo, dėl smurto artimoje aplinkoje padaryto nusikaltimo, santykiai nėra įtempti ir nevyksta skyrybų procesas. Ar skyrybų proceso metu nevyksta šalių ginčai dėl galimo smurto ar įgyto turto nepasidalinimas. Nereti atvejai, kuomet nukentėjusioji teismui skyrybų metu teigia, jog santuokos metu patiria smurtą, tačiau faktinių duomenų pateikti negali. Todėl netrukus jau yra pateikiami faktai, jog pradėti ikiteisminiai tyrimai, dėl smurto artimoje aplinkoje. Taigi, tokie atvejai yra ypatingai įtartini ir labai svarbus visapusiškas ikiteisminio tyrimo dėl smurto artimoje aplinkoje, ištyrimas, siekiant surinkti visus duomenis, kurie gali lemti kaltininko atsakomybės klausimą. Ikiteisminio tyrimo metu turėtų būti daugiau iniciatyvos ir pareigos nustatinėti tiek sunkinančias, tiek lengvinančias bylos aplinkybes, o ypač atkreipiant dėmesį į provokuojant nukentėjusiojo elgesį, kuris galimai turi priežastį taip elgtis.

3.3. Kaltinamojo ir nukentėjusiojo atsakomybės analizė

Tiek remiantis LR baudžiamojo kodekso normomis, tiek Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo⁸⁶ 5 skirsniu, smurtas artimoje aplinkoje užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Baudžiamoji atsakomybė – tai teisinės pasekmės, baudžiamosios teisės normų taikymo rezultatas.

Jos esmė – asmens, padariusio nusikaltimą, pasmerkimas valstybės vardu, bei kažkokių apribojimų taikymas. Savo pobūdžiu baudžiamoji atsakomybė reiškia valstybinės prievartos taikymą ir kartu asmens padaryto nusikaltimo elgesio pasmerkimą.⁸⁷ Smurtautojas, padaręs žalą žmogaus sveikatai, turtui ar aplinkai, taip pat padaręs neturtinę žalą, privalo ją atlyginti smurtą patyrusiam asmeniui Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.⁸⁸ Tokia atsakomybė taikoma asmeniui, kuris pripažįstamas kaltu kaip smurtavęs prieš artimą sau šeimos narį ar giminaitį.

Tačiau pastaruoju metu yra atvejų, kai asmuo trauktinas atsakomybėn už melagingą pranešimą. Kai asmuo, melagingai pranešęs apie smurtą artimoje aplinkoje ar piktnaudžiavęs smurtą patyrusio asmens teisėmis, atsako Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso⁸⁹ 493 str. (Bendrojo pagalbos centro darbo trukdymas, specialiųjų tarnybų iškvietimas žinant, kad pagalba nereikalinga). Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) 236 str. (Melagingas įskundimas ar pranešimas apie nebūtą nusikaltimą) baudžiama viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.⁹⁰ Taigi, šis Lietuvos Respublikos įstatymas smurtą išimtinai sieja su baudžiamąja teise. O pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁹¹ (toliau – BK) 2 straipsnyje. Pagal šį kodeksą asmuo atsako tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu, ir jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Svarbu ir tai, jog įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia. Taip pat pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo⁹² ar baudžiamojo nusižengimo⁹³ sudėtį. Pagal baudžiamosios atsakomybės nuostatas, bausmės, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės bei priverčiamosios medicinos priemonės skiriamos tik pagal įstatymą. Be to, niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą. Niekas

⁸⁶Žr. išnašą 2, 5skr.

⁸⁷Abramavičius A. ir kiti, *Baudžiamoji teisė*, (Vilnius : Eugrimas 1996), p. 63.

⁸⁸Žr. išnašą 3; 12 str. 2d.

⁸⁹LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas (1985, Nr. 1-1; negalioja nuo 2017 01 01) 493str.

⁹⁰Žr. išnašą 19; 236 str.

⁹¹Ten pat.

⁹²Nusikaltimas – pavojinga ir BK uždrausta veika už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė.

⁹³Baudžiamasis nusižengimas – pavojinga ir BK uždrausta veika, už kurią numatyta bausmė nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą.

negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu, taip pat negali būti nuteistas kriminaline bausme kitaip, kaip teismo nuosprendžiu pagal įstatymą.

Kaip jau minėta, už melagingą pranešimą apie smurtą artimoje aplinkoje numatyta atsakomybė. Vienas iš tokių pavyzdžių: „Vasario 13 d. į Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Elektrėnų policijos komisariatą kreipėsi Vievio gyventoja R. V. (gim. 1960 m.), kuri pranešė, kad namuose ją sumušė vyras. Pareigūnai nedelsdami reagavo į informaciją apie smurtą artimoje aplinkoje ir pradėjo ikiteisminį tyrimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 1 dalį (seną redakciją). Atliekant ikiteisminį tyrimą dėl minėto fakto, buvo nustatyta, kad pareiškėja R. V. tyrimo metu davė melagingus parodymus apie prieš ją naudotą smurtą. Atsižvelgus į tyrimo metu gautus naujus duomenis, patvirtinančius smurto artimoje aplinkoje nebuvimo faktą, ikiteisminis tyrimas, pradėtas R. V. vyro atžvilgiu, buvo nutrauktas, tačiau buvo pradėtas tyrimas pagal BK 235 str. 1 d. dėl melagingų parodymų davimo ikiteisminio tyrimo metu. R. V. gresia viešieji darbai arba bausda, arba laisvės apribojimas, arba areštas, arba laisvės atėmimas iki dvejų metų“.⁹⁴

Artimoje aplinkoje smurtaujantiems asmenims taikoma baudžiamoji atsakomybė, arba esant galimybei, taikomos LR BK 38 str. numatytos sąlygos ir asmuo turi galimybę būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, vadovaujantis LR BK 212 str. 5p., nukentėjusiajam ir kaltinamajam susitaikius.

Tačiau vis dažniau pasitaiko smurto artimoje aplinkoje atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai, kuriuos reglamentuoja Lietuvos Respublikos BK straipsniai, tai 36 straipsnis, kuomet asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą, 37 straipsnis, kuomet atleidimą nuo atsakomybės įtakoja nusikaltimo mažareikšmiškumas, 39 straipsnis, kai atleidžiama nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių, šiuo atveju, tai provokuojantys nukentėjusiojo veiksmai prieš kaltinamąjį. Kaip jau buvo aptarta, provokuojantis nukentėjusiojo elgesys, išskyrus tuos atvejus, kai nukentėjusysis pripažįsta taip elgęsis, įrodyti yra gana sudėtinga, o ir praktika rodo, jog ikiteisminio tyrimo metu duomenys, lengvinantys aplinkybes – nenustatinėjami.

Tačiau vis dėl to, kalbant apie provokuojamąjį nukentėjusiojo elgesį, neretai pasitaiko atvejų, kuomet yra pranešama policijai apie smurto atvejį, sukeliant fizinį skausmą. Tačiau, jei jokių žymių pas nukentėjusįjį neužfiksuota, parodymų metu minimas tik trumpalaikis skausmas, todėl pastaruoju metu nesigilinant į tai, ar buvo nukentėjusiojo provokuojantis elgesys, ar ne,

⁹⁴ Baudžiamoji atsakomybė už melagingus parodymus apie smurtą artimoje aplinkoje. <<http://elektreniskis.balsas.lt/elektrenu-naujienos/naujienos/baudziamoji-atsakomybe-uz-melagingus-parodymus-apie-smurta-artimoje-aplinkoje/>>[aplankyta 2018 02 14].

ikiteisminiai tyrimai nutraukiami dėl mažareikšmiškumo, t.y. vadovaujantis LR BPK 212 str. 4 p. ir asmuo atleidžiamas nuo atsakomybės, vadovaujantis LR BK 37 str.⁹⁵

Taigi, smurtiniai veiksmai prieš kitą asmenį yra akivaizdus žmogaus teisių pažeidimas. Įsigaliojus Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui, smurtautojai vis rečiau išvengia atsakomybės už neteisėtus savo veiksmus, o ir nukentėjusiesiems tapo lengviau įrodyti smurtautojų kaltę ir apginti savo pažeistas teises,⁹⁶ tačiau vis dažniau pasitaikantys piktnaudžiavimo nukentėjusiojo teisėmis atvejai, ir be abejo, provokuojantis bei rizikingas nukentėjusiojo elgesys, verčia priimti kaltinamajam palankesnę, tačiau teisingą sprendimą, atleidžiant jį nuo atsakomybės, ar nutraukiant ikiteisminį tyrimą, nesant nusikaltimo sudėties ir patraukiant tariamą nukentėjusį administracinę ar baudžiamojon atsakomybėn dėl melagingo pranešimo, ar parodymų davimo.

⁹⁵Padaręs nusikaltimą asmuo gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu dėl padarytos žalos dydžio, nusikaltimo dalyko ar kitų nusikaltimo požymių ypatumų veikia pripažįstama mažareikšmė.

⁹⁶ Justina Gulbickaja, Mykolo Romerio universitetas, *Smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir įstatymo taikymo praktika* (2013 04 05); < <https://www.infollex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416> > [aplankyta 2018 03 23].

IŠVADOS

1. Smurtu artimoje aplinkoje laikoma fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitoks poveikis, kuris asocijuojasi su prievarta, kontrole ar grėsme, kylančia asmens gyvybei ar sveikatai, kuri yra juntama ar padaroma fiziškai, asmeniui padarant materialinę ar neturtinę žalą. Smurtas dažniausiai suvokiamas kaip fizinis ar seksualinis smurtas, tačiau skiriamos ir psichologinio bei ekonominio smurto rūšys. Nustatant nukentėjusiojo nuo smurto artimoje aplinkoje statusą svarbu nustatyti, kokie tarpusavio ryšiai saisto auką ir smurtautoją bei kokią žalą patyrė nukentėjusysis.
2. Apibendrinus tiek Lietuvos, tiek užsienio teisinėje literatūroje pateiktą pavojingumo sampratą bei nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį, galima teigti, jog nusikaltimo pavojingumas reiškia, jog nusikaltimu kėsiamasi į valstybės saugomus teisinius gėrius. Nusikalstamos veikos pavojingumas yra apibūdinamas: pavojingumo pobūdžiu ir pavojingumo laipsniu. Veikos pavojingumas yra objektyvi nusikaltimo savybė, kuri nepriklauso nuo įstatymo leidėjo ir nuo asmenų, taikančių baudžiamąsias teises normas, valios.
3. Provokuojantį ir rizikingą nukentėjusiojo elgesį dauguma atvejų sunku nustatyti, kadangi dažniausiai nukentėjusieji ir kaltinamieji nusikalstamų veikų padarymo metu būna neblaivūs, todėl sunku nustatyti, kuris buvo konflikto iniciatorius, ir kuris pirmas atliko priešingus teisei veiksmus. Provokuojančio ir rizikingo elgesio prielaida gali būti, kada nukentėjusysis psichologiškai smurtauja, savo konkrečiais veiksmais ar elgesiu išprovokuoja kitą asmenį, t.y. kaltinamąjį smurto panaudojimui.
4. Smurtas artimoje aplinkoje yra ne tik pavojingas, skaudus, plačiai analizuojamas visuomenėje reiškinys, bet ir pavojinga nusikalstama veika. Šios nusikalstamos veikos esminis skirtumas attribojantis ją nuo kitų nusikalstamų veikų yra artimas ryšys tarp smurtaujančio asmens ir nukentėjusiojo, tai viena iš rimčiausių šiuolaikinių valstybių egzistuojančių problemų visame pasaulyje.
5. Neretai konflikto provokavimas gali pasireikšti konkrečiu naudos siekimu tam tikram dalykui, pavyzdžiui skyrybų bylose, santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės, kas leistų gauti piniginę kompensaciją, jei teismas pripažintų, jog santuoka nutraukiama dėl smurtaujančio sutuoktinio kaltės. Provokuojantis elgesys dėl turtinės naudos, teismų praktikoje yra nevienodas, vieni teismai skyrybų procese priima sprendimą nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės, nepaisant to, jog smurtas artimoje aplinkoje buvo daug vėliau, nei kažkada prasidėjęs sutuoktinių skyrybų procesas, kiti teismai atsižvelgia į bendrą sutuoktinių gyvenimą iki nusikaltimo padarymo ir santuoka nutraukiama dėl abiejų sutuoktinių kaltės.

6. Vis dažniau pasitaikantis provokuojantis bei rizikingas nukentėjusiojo elgesys, verčia priimti kaltinamajam palankesnę, tačiau teisingą sprendimą, atleidžiant jį nuo atsakomybės, ar nutraukiant ikiteisminį tyrimą, nesant nusikaltimo sudėties ir patraukiant tariamą nukentėjusį administracinę ar baudžiamąją atsakomybę dėl melagingo pranešimo, ar parodymų davimo.

REKOMENDACIJOS

Atliekant ikiteisminį tyrimą, dažniausiai lengvinančios aplinkybės nustatomos įvertinus ikiteisminio tyrimo metu turimus faktinius duomenis, tačiau labai retai gilinamasi į įtariamojo parodymus, kurių metu nustatoma, jog galimai toks įtariamojo elgesys buvo išprovokuotas paties nukentėjusiojo. Taigi, visapusiškai nenustatomos, nusikalstamos veikos padarymo priežastys, ir nesigilinama į nukentėjusiojo charakterio bruožus, jo galimą agresiją ar konfliktinį būdą, taip pat nėra gilinamasi ar tarp šalių nėra pradėtas santuokos nutraukimo procesas, ar kiti civiliniai procesai, kurių baigčiai gali turėti įtakos ikiteisminio tyrimo rezultatai.

Siekiant nustatyti ar kaltininkui galėtų būti nustatoma lengvinanti aplinkybė dėl provokuojančio nukentėjusiojo elgesio, rekomenduotina ypatingai atkreipti dėmesį į ikiteisminio tyrimo visapusišką atlikimą, siekiant gauti kaip įmanoma daugiau duomenų, ne tik pagrindžiančių įtariamojo kaltę, bet ir nustatant nusikalstamos veikos padarymo priežastis ir galimą nukentėjusiojo provokuojantį elgesį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija //1950, 4 d.
2. LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
3. LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, Žin. (2011-05-26 Nr. XI-1425).
4. LR Baudžiamasis Kodeksas, Žin (2000, Nr. VII-1968) 145 str.
5. LR baudžiamojo kodekso komentaras Bendroji dalis //Teisinės informacijos centras Vilnius, 2004; p. 93;
6. LR Baudžiamojo proceso kodeksas Žin, (2002 03 14, Nr. X-785) 28 str..
7. LR Civilinis kodeksas, Žin, (2000 07 18, Nr. VIII-1864) 6.249-6.250. str.
8. LR Konstitucija, Žin. (1992, Nr. 33-1014).

Moksliniai straipsniai:

1. Agnieszka Grygorczyk, Krzysztof Dzirzanowski, Tomasz Kiluk, Psychological mechanisms found in a victim violence perpetrator relation, *Psychiatria*, (2009) p. 63.
2. Aut. Kolektyvas //Baudžiamoji teisė, Vilnius, „Eugrimas“, 2001, 119 p
3. Feinberg J. // Harm to others - a rejoinder, *heonline 5 crim just. Ethics* 16, 1986.
4. Ilona Michailovič, Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai, *Teisė* (2012), p. 34.
5. Jolita Šukytė, Renata Marcinauskaitė, Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai, *Socialinių mokslų studijos*, (2012), p. 686.
6. Jolita Šukytė, Renata Marcinauskaitė, Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai, *Socialinių mokslų studijos*, (2012), p. 686
7. Loewy A. Criminal law in Nutshell, N.Y., 1987, P.1-2.
8. Ormerod D. // Smiths and Hogan Criminal law, Oxford press, 2005.
9. Smith and Hogan Criminal law 4ed. Butterworths, 1978, P.18.
10. Zuzana Vasiliauskaitė, *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas* (Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2013), p. 6-7.

Specialioji literatūra:

1. Abramavičius A. ir kiti, *Baudžiamoji teisė*, Vilnius 1996 m., „Eugrimas“, p. 63.
2. David Barlow, *Clinical handbook of psychological disorders: a step-by-step treatment* (London: The Guilford Press, 2002), p. 46.
3. Gintaras Chomentauskas, Edita Dereškevičiūtė, Dovilė Murauskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje* (Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2017), p. 9.

4. Jescheck H, H Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil 4 Auflage, Berlin, 1988, p.20.
5. Jolita Šukytė, Renata Marcinauskaitė, Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai, *Socialinių mokslų studijos*, (2012), p. 686.
6. Jon E. Grant, Bryan Ed. Odlaug, Samuel L. Chamberlain, *Risky Behaviour* (2016) vertimas.
7. Konrad Hilpert, *Die ganz alltägliche Gewalt* (Opladen: Leske & Budrich, 1996), p.74.
8. Kristin Mitchell, *Domestic/ Dating Violence* (Seattle: Cortes & Lorey, 1994), p.43.
9. Rita Žukauskienė, *Kriminalinio elgesio psichologija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006), p.377.
10. Sigitas Laima, Psichologinis smurtas: teismo medicininės įžvalgos ir kriterijų patikra, (Vilnius: Vilniaus universitetas daktaro disertacija, (2016), p. 3.
11. Smurtas prieš moteris. ES masto apklausa. Apibendrinti rezultatai. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras (2014). ISBN 978-92-9239-387-8doi:10.2811/61403.
12. Vytautas Piesliakas, Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį, Vilnius 1996, p.155
13. Wayne R. Lafave, Austin W. Scott Criminal Law. St.Paul Minnesota, 1986, p.13.
14. Andrius Bielinis, „Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė“, *Teisės problemos* (2007, Nr. 3 (57)), p. 65.
15. Paul H. Robinson, Jane A. Grall „Element Analysis in Defining Criminal Liability: The Model Penal Code and Beyond“, *Stanford Law Review* (1983, Vol. 35), p. 682.
16. Vladas Pavilionis ir Remigijus Merkevičius, *Būtinoji gintis* (Vilnius: Justitia 1999) p.12.
17. Gintaras Švedas ir kiti., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė* (Eugrimas 2007, 2008); p.312.

Internetiniai šaltiniai:

1. Baudžiamoji atsakomybė už melagingus parodymus apie smurtą artimoje aplinkoje. <<http://elektreniskis.balsas.lt/elektrenu-naujienos/naujienos/baudziamoji-atsakomybe-uz-melagingus-parodymus-apie-smurta-artimoje-aplinkoje/>> [aplankyta 2018 02 14].
2. Justyna Gulbickaja, Smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir įstatymo taikymo praktika, (2013.04.05) <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>> [aplankyta 2018 03 16].
3. Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje ISSN 2029-5820 <<http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.19.1.3>> [aplankyta 2018 03 25].
4. Lisa Aronson Fontes, Perspecticide: What you need to know about this type of emotional abuse in relationship <<http://home.bt.com/lifestyle/health/wellness/perspecticide-what-you->

- need-to-know-about-this-type-of-emotional-abuse-in-a-relationship-11364221735923>.
[aplankyta 2018 01 27].
5. Salomėja Zaksaitė, Smurtas artimoje aplinkoje, <<http://old.teise.org/data/2012-12-10-Zaksaite.pdf>> [aplankyta 2018 03 15].
 6. Smurto rūšys, <<http://www.vmotnam.lt/smurto-rusys/>> [aplankyta 2018 02 28].
 7. What is domestic violence? What are the types of domestic violence? <https://www.medicinenet.com/domestic_violence/article.htm#what_is_domestic_violence_what_are_the_types_of_domestic_violence>. [aplankyta 2018 01 27].
 8. Zuzana Vasiliauskaitė, *Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas.* (2013); <<http://www.vmotnam.lt/seimoje-patirto-smurto-padariniai-bio-psicho-socialinei-asmens-sveikatai-musamos-moters-sindromas>>. [aplankyta 2018 03 02].
 9. Karolis Čepas, *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui suėjo penkeri. Ko išmokome?* (2016 08 04); <<http://manoteises.lt/straipsnis/apsaugos-nuo-smurto-artimoje-aplinkoje-istatymui-suejo-penkeri-ko-ismokome/>> [aplankyta 2018 02 02].
 10. Vytautas Piesliakas, *Baudžiamosios teisės konspektas* (2015 10 10); <<https://dokumen.tips/documents/bt-konspektas-56196a64beaa6.html>> [aplankyta 2018 01 25].
 11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato nutarimas Nr. 29, Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis, (2000 12 21); <<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26344>> [aplankyta 2018 02 21].
 12. Justina Gulbickaja, Mykolo Romerio universitetas, *Smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir įstatymo taikymo praktika* (2013 04 05); <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>> [aplankyta 2018 03 23].

Teismų praktika:

1. Byla 16969/90 Keegan v. Ireland [1994] EHRR 342.
2. D. V. J. p. V. J., LR Aukščiausiasis Teismas, Civilinių bylų skyrius (2010, Nr. 3K-3-243/2010).
3. G. K. p. E. K., LR Aukščiausiasis Teismas, Civilinių bylų skyrius, (2013, Nr. 3K-3-399/2013).
4. G. L. p. A. L., LR Aukščiausiasis Teismas, Civilinių bylų skyrius, (2004, Nr. 3K-3-580/2004).

5. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. kovo 7d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-144-594/2016.
6. Kauno apylinkės teismo 2014 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-534-397-2014.
7. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2017 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-137-378/2018.
8. LAT 2016 m. vasario 11 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-21-942/2016
9. Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis baudžiamojoje byloje I.D.v. I.D, Nr. 2K-341/2010.
10. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. kovo 13 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.
11. LR baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. – Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004, p. 328
12. LR Kriminalinės žvalgybos įstatymas. (2012 10 12, Nr. XI-2234) 5 str.
13. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. birželio 18 d. kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje priimtas nutarimas.
14. Panevėžio apygardos teismo 2016 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-169-491/2016.
15. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-502-916/2016.
16. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. spalio 24 d nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29-491/2017.
17. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gruodžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-826-315-2014.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2011.